yachad

ONDERSTEUNING VOOR EVANGELIEVERKONDIGING AAN HET JOODSE VOLK

Studiedag YACHAD / TUK

GEHOUDEN OP 4 OKTOBER 2013 TE KAMPEN.

Programma en toespraken

Op vrijdag 4 oktober organiseerde Yachad in samenwerking met de Theologische Universiteit (Broederweg) Kampen een studiedag over de relatie tussen de GKV en het Joodse volk. De bijeenkomst werd gehouden in het gebouw van de Theologische Universiteit in Kampen en begon om 15.30 uur. Er waren een kleine 90 deelnemers.

Yachad is de organisatie in de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt) die zich inzet voor de ondersteuning van de evangelieverkondiging onder het Joodse volk. Daarbij zijn er twee werkrichtingen: er worden contacten onderhouden met Christusbelijdende Joden en gemeentes in Israël en enkele concrete lokale evangelisatieprojecten in dat land gefinancierd; en tegelijk wordt geprobeerd in de GKV de liefde voor het Joodse volk levend te houden en te stimuleren.

Het Israëlwerk is in de GKV, anders dan bijvoorbeeld de zending *all over the world*, voornamelijk overgelaten aan particulier initiatief (voorheen Stevaj). Een zekere vorm van kerkelijke inbedding ontstond toen in 1996 de GKV te Ommen door de Generale Synode werd aangewezen om contacten te onderhouden met de Bat Tsiongemeente te Jeruzalem. Later is dit de GKV Ommen-West geworden, die nu het contact onderhoudt met de Kol ba'Midbar gemeente te Jeruzalem.
Toch blijft het Israëlwerk beperkt van omvang, en lijkt het de verantwoordelijkheid van slechts een klein deel van de kerken.

Yachad heeft daar een andere visie op. Inderdaad is het werk in Israël andersoortig dan in willekeurig welk ander land ter wereld. Maar dat is omdat Israël het volk van Gods keuze is, het volk waaruit de Messias Jezus Christus is geboren. Christenen in Nederland zijn, als gelovigen uit de volkeren, op bijzondere wijze verbonden met het Joodse volk. Zij zijn geënd op de edele olijf (Romeinen 11). En de apostelen die gehoor gaven aan de zendingsopdracht van onze Heer, brachten het evangelie zodoende *allereerst aan de Joden*.

Dat besef wil Yachad graag weer volop terughalen binnen de GKV, waardoor de evangelieverkondiging in Israël liefdeswerk wordt van onze kerken samen en niet slechts de taak van een plaatselijke kerk. Binnen de Christelijke Gereformeerde kerken, waarmee de GKV nauw contact heeft en veelvuldig samenwerkt, fungeren daartoe landelijke deputaten die ook participeren in het Centrum Voor Israëlstudies (CIS). Yachad zou een dergelijke organisatievorm ook graag zien voor de GKV.

Om de bezinning hierover een impuls te geven heeft Yachad in samenwerking met de Theologische Universiteit Kampen (Broederweg), op vrijdagmiddag/avond 4 oktober 2013 een studieconferentie georganiseerd. Meerdere sprekers hebben vanuit verschillende achtergrond hun bijdrage geleverd. Ook was er veel ruimte voor reactie en reflectie.

Ommen, oktober 2013
Rein Visscher - *yachad*

Het programma van de studiedag:

15.30 uur **- Opening door Jan Haveman, voorzitter Yachad.**

- De Gereformeerde kerken en Israël tot 1944.
door **dr Gert van Klinken**, docent kerkgeschiedenis PTHU.
Reflectie.

- De GKV en Israël – de moeizame verhouding tot nu toe.
door **ds Joop Krijtenburg**, bestuurslid Yachad en bestuurslid Stichting Steun Messiasbelijdende Joden.
Reflectie.

Korte pauze.

- Kinderen van Abraham – over Joden en Palestijnen.
door **drs Aad Kamsteeg**, journalist, lid van de RvTA Yachad.
Reflectie

- Bijbelstudie n.a.v. Romeinen 11.
door **dr. Rob van Houwelingen**, hoogleraar Nieuwe Testament TUK.

18. 00 uur **- Pauze, waarin een (Joodse) buffetmaaltijd werd geserveerd.**

19.30 uur **- De CGK en Israël.**
door **drs. Kees van den Boogert**, deputaat Kerk&Israel van de CGK.
Reflectie

- Waarom Israël (niet) bijzonder is.
door **ds. Aalt Visser**, voorzitter CIS.
Reflectie

20.45 uur **- Afsluiting door Henk Hoksbergen, voorzitter RvTA Yachad.**

Psalm 87 – Sion, mijn bronnen zijn alleen in u

Openingswoord studiedag 'de GKV heeft (n)iets met Israël'

door Jan Haveman

Elke zichzelf een beetje respecterende stad heeft wel een lied waarin het bezongen wordt.
Oh oh Den Haag... Amsterdam, Amsterdam, de stad waar alles kan...
Ik weet niet precies hoe dat met de stad Kampen zit, want in de tijd dat ik studeerde aan deze Universiteit woonden wij aan de goede kant van Kampen, in IJsselmuiden, want er is geen mooier zicht op de stad dan van daaruit!
Later toen we neerstreken in dat andere prachtige Hanzestadje, Hattem zongen we, weliswaar hortend en stotend en verre overtroffen door de zelfbewuste Hattemers, *het Hattems stedelied*. Tegelijk werd ons steevast bezworen – hoe we ook ons best deden mee te zingen – dat een échte Hattemer slechts diegene was die binnen de muren is geboren...

Ook de stad Jeruzalem wordt vaak en veel bezongen. Zoals in de Psalmen, het liedboek voor Gods volk. Ieder die de stad nu bezoekt zal de bijzondere dimensie van de liederen herkennen, en met toch iets van kippenvel de poort doorgaan, zingend *Jeruzalem dat ik bemin, nu treden wij uw poorten in*... Of staande op de Olijfberg geimponeerd kijken naar *die stad zo schoon en hooggelegen*... Of verder weg de waarheid erkennen van het *hoog is Jeruzalem omgeven, door bergen sterk en steil*...
Jeruzalem – stad van salem, shalom, veiligheid/vrede. Alleen die naam al maakt dat je in het geloof niet perse alles letterlijk moet nemen. Want wat is er juist in en om deze stad gevochten, en dan denk ik echt niet alleen aan de vier denominaties christenen die elkaar het licht in de ogen van de Heilige Grafkerk niet gunnen...

Jeruzalem, de Godsstad hier beneden (...) *o schone stad van Sions God en Heer*...
Van u wordt met lof gesproken (en gezongen)!
Wat de stad *salem* maakt, *vredig, veilig*, is vooral wat er in die stad gevonden wordt: de nabijheid van de Here, die deze stad heeft uitgekozen om te Zijn Wie Hij Is: erbij.
Overigens wordt in dit lied van Gods volk de naam Jeruzalem niet genoemd en volstaan met *Sion*, naar de berg die de Here bestemd had voor zichzelf, vandaar ook dat ze *heilig* is. Meer dan welke plaats in Kanaan heeft de Here deze stad lief.

Hiermee is de toon gezet. Er is een duidelijke voorkeur voor Sion. De Here is op allerlei manier allereerst en vooral op Sion betrokken.
Tegelijk zie je hier in de *Chetubim* (Geschriften) al dat alle volken in relatie staan tot Sion.

En dit keer positief: de grootmachten van die tijd, die Israël regelmatig het vuur aan de schenen leggen: Egypte, Babel, de Filistijnen, Tyrus en Nubie – ze delen alle in de weldaden van Sion.
Ze tellen mee, ze komen zelfs uit Sion voort.
Het verbond denkt niet *exclusief*, niet wegzettend, niet afschrijvend – als je niet echt binnen de muren geboren bent, hoor je er niet bij. Nee, het verbond denkt *inclusief* – je geldt als binnen de muren geboren; en ook al is dat helemaal niet waar, toch is het zo, toch geldt het!
Kom, ga zitten, dan schrijf Ik je in bij de namen van de volken in het boek des levens!

Wat een prachtig en heerlijk vergezicht, logisch dat dat tot zingen en dansen leidt. Want wat niet voor de hand ligt en ook niet is verdient, is toch gekregen: ik hoor erbij!
Voor ons die leven na de komst van de grote Zoon van David, Jezus Messias, en na de uitstorting van de heilige Geest, is dat veel meer helder geworden, concreter ook. Juist dankzij Jezus Messias en het geloof in Hem, gelden ook de *goiem* (heidenvolken) als opgenomen in en voortgekomen uit de aartsvaderen Abraham, Isaak en Israël.
Zoals het evangelie beschreven staat in Efeziers 2:11-18 – *Bedenk daarom dat u – u die eigenlijk door uw afkomst heidenen bent en onbesnedenen genoemd wordt door hen die door mensenhanden besneden zijn – bedenk dat u destijds niet verbonden was met Christus, geen deel had aan het burgerschap van Israël en niet betrokken was bij de verbondssluitingen en de beloften die daarbij hoorden. U leefde in een wereld zonder hoop en zonder God. Maar nu bent u, die eens ver weg was, in Christus Jezus dichtbij gekomen, door zijn bloed. Want Hij is onze vrede, Hij die met zijn dood de twee werelden één heeft gemaakt, de muur van vijandschap ertussen heeft afgebroken en de wet met zijn geboden en voorschriften buiten werking heeft gesteld, om uit die twee in zichzelf één nieuwe mens te scheppen. Zo bracht Hij vrede en verzoende Hij door het kruis beide in één lichaam met God, door in zijn lichaam de vijandschap te doden. Vrede kwam Hij verkondigen aan u die ver weg was en vrede aan hen die dichtbij waren: dankzij Hem hebben wij allen door één Geest toegang tot de Vader.*

God wilde de wereld redden en daarom is Israël verkoren. Of, zoals ds Erik Oostland, helaas al overleden, en ds Henk Siegers in de visienota van Yachad verwoorden: God zet Israël apart (verkiezing) en geeft het volk grote beloften (verbond) en zegent zo uiteindelijk de hele wereld (naar Genesis 12:3).
En de volken in Psalm 87 zingen en dansen daar van: *Mijn bronnen zijn alleen in u*.

Sion, mijn bronnen zijn alleen in u.
Wij zijn hier (op een enkele uitzondering na) als kinderen van Abraham uit de *goiem*, opgenomen als waren we binnen de muren van de stad geboren, niet door geboorte, maar door wedergeboorte, door geloof in Jezus Messias.
En we bezinnen ons op de positie van onze kerkgemeenschap in haar verhouding tot Israël in de zin van het Joodse volk.

Omdat de indruk bestaat dat we dat een beetje vergeten zijn: *Sion, mijn bronnen zijn alleen in u*. En levend in het hier en nu haast ongevoelig aan onze *roots* voorbijgaan.
Omdat we wel fijn dansen en zingen en feestvieren, maar onze verbolgen oudste broer buiten laten staan en ons nauwelijks om hem bekommeren.
Vergetend wellicht dat we geënt zijn en mogen delen in de vruchtbaarheid van de wortel en dat niet de tak de wortels draagt, maar de wortel de tak, en anders dan de apostel Paulus oproept, toch naast onze schoenen zijn gaan lopen, door ons het vuur uit de sloffen te

sjouwen voor de andere heidenen *all over the world*, maar aan hen met wie het begonnen is voorbijgaan.

Sion, mijn bronnen zijn alleen in u.
Voor mij is het kenmerk van gereformeerd zijn de balans, het evenwicht. Met Tim Keller: weten dat je zondiger en gebrekkiger bent dan je je ooit kunt indenken, en tegelijk meer geliefd en bemind door God dan je ooit kunt voorstellen. Dat is een heerlijke, bevrijdende balans, die zo voelt als niet binnen de muren geboren worden en wel gelden als 'deze is daar geboren'.
Ik daag onze kerken uit om ook als het gaat om de relatie tussen de kerk en het Joodse volk die balans weer terug te vinden, om nadrukkelijker te laten zien: *Sion, mijn bronnen zijn alleen in u*.
Ik spreek de hoop uit dat deze studiedag daaraan mag bijdragen en wens u daar allemaal, aangevers en meedenkers, veel goeds, genoegen en de zegen van de Here bij.

Jan Haveman

Jan Haveman (1965) was eerst groepsleerkracht basisonderwijs en is sinds 2000 predikant. Hij staat nu in zijn derde gemeente (Emmen) en is sinds 2012 voorzitter van het Algemeen Bestuur van Yachad. Hij reisde regelmatig met groepen naar het land Israel en kreeg zo belangstelling en liefde voor het Joodse volk.

-o-o-o-o-o-o-o-o-

De Gereformeerde Kerken in Nederland en het jodendom, van Reformatie tot 1944

door Gert van Klinken

Geachte aanwezigen,

Het is een bijzondere eer om hier vandaag uitgenodigd te zijn. Vanzelfsprekend is dat namelijk niet, gezien de inhoudelijke verschillen tussen de GKV en mijn eigen kerkgenootschap, de PKN. *Yachad* hanteert de doelstelling van ‘ondersteuning voor evangelieverkondiging aan het Joodse volk’. Dat lijkt sterk op de situatie van de Gereformeerde Kerken synodaal (GKN) in de jaren zestig van de twintigste eeuw, die er toen een deputaatschap voor de evangelieverkondiging onder Israël op nahielden. Sindsdien zijn de GKN, in navolging van de Nederlandse Hervormde Kerk, overgegaan tot een dialogische relatie van Kerk en Israël. Deze relatie is in de plaats gekomen van de vroegere jodenzending. Hier liggen interessante thema’s voor gesprek.

De Republiek
Waarover zouden joden en christenen het kunnen hebben? Van christelijke zijde wordt dan al gauw gedacht aan de messiaanse verwachting. Aan joodse zijde ligt dat mogelijk anders. Een belangrijke gedeelde waarde van joden en calvinisten gedurende de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was de predestinatie. In de Unie van Utrecht werd in 1579

vastgelegd dat de Gereformeerde Kerk het alleenrecht bezat op verkondiging in de openbare sfeer. Tegelijk bezaten de niet-calvinisten de gewetensvrijheid, die onder voorwaarden kon worden opgerekt tot de vrijheid om hun religie te 'exerceren' in de private sfeer. Het was het begin van bloeiende joodse gemeenschappen in Middelburg, Haarlem, Amsterdam en elders. Grondgedachte van predestinatie is dat geloof een gave is van de verkiezende God. Ook de niet-gelovigen maken echter onderdeel uit van het bestel, worden niet gedemoniseerd, worden in de gelegenheid gesteld om economisch en sociaal bij te dragen aan de samenleving. Het Nederlandse jodendom heeft zich in deze gedachte over het algemeen goed weten te vinden. Uitverkiezing is immers ook daar welbekend uit de traditie. De aanwezigheid in Nederland van een beschermd eigen joods milieu in de private sfeer gold als een groot goed, voor de *Species Judaica Hollandica*.

Jodenzending

De Franse Revolutie bracht in Nederland na 1795 voor alle inwoners van het land het staatsburgerschap. Maatschappelijk een belangrijke stap vooruit, ook de joden konden nu hun aandeel gaan leveren aan het algemeen bestuur. De door de overheid gestelde eis van 'vernederlandsing' van hun kerkelijke bestuursorganen en zelfs het godsdienstonderwijs was een zwaar offer, maar het werd gebracht ten behoeve van het ingroeien in de Nederlandse verhoudingen.

Aan protestantse zijde scheidde in 1834 de Afscheiding zich af van de Nederlandse Hervormde Kerk, in 1886 gevolgd door de Doleantie. Het denken van de Afscheiding werd gestempeld door dat in de Republiek. Afgezien van bijzondere individuen bestond niet de verwachting dat het jodendom zich spoedig zou bekeren. Dat zou pas gebeuren bij de (terug-)keer van de Messias, al dan niet in samenhang met het in openbaring geprofeteerde Duizendjarig Rijk (chiliasme). In de bestaande situatie bestond er bij de afgescheidenen sympathie voor met name de orthodoxie, het aan de Tora getrouwe jodendom. De afgescheidenen hanteerden de predestinatie: zolang er sprake was van een deksel *konden* de joden niet geloven in de christelijke leer, maar ze maakten wel deel uit van het bestel. Het Oude Volk had een eigen bestemming, op Gods tijd. Bij de Doleantie lag dat anders. Daar ging men ervan uit dat de jood die niet inging op de christelijke zending zich schuldig maakte aan moedwillige Christusverwerping. Joden werden bovendien beschouwd als een on-Nederlands element in de samenleving, als tegenstanders – zeker wanneer ze economisch of intellectueel aan de weg timmerden.

Deze omslag in het denken liep parallel met de opkomst van de moderne jodenzending, pas mogelijk geworden door de grondwet van 1848 (volstrekte vrijheid van meningsuiting). De Doleantie stelde zich als doel dat de jood het jodendom opgaf en toetrad tot de kerk. Bleef dit achterwege dan werd hij of zij als een aan Christus vijandige tegenstander beschouwd. Deze visie werd tegen oppositie uit oud-afgescheiden hoek aangenomen op de synode van Middelburg in 1896. Vanaf 1917 werd op ieder joods adres in Nederland het evangelisatieblad *De Messiasbode* bezorgd. Deze colportage werd doorgezet, ook wanneer de ontvangers dringend verzochten om van verdere toezending verschoond te mogen blijven. *De Messiasbode* probeerde bovendien om buiten de ouders om in contact te komen met joodse kinderen, o.a. door de jeugd aan te moedigen om onder schuilnaam op prijsvragen te reageren.

Gesprekstheme's

Deze jodenzending tussen 1848 en 1948, hoewel vaak gedreven door de beste intenties om de joden tot het ware heil te brengen, heeft een averechts effect gevoeld: speciaal op twee terreinen waarop men meende op hoofdlijnen gelijk te denken met het calvinisme.

Allereerst betrof dat de al genoemde gedachte van uitverkiezing: het toebehoren tot een geloofstraditie kan niet worden opgedragen, het is een gave van Godswege, een bestemming. Ten tweede: de waarde van een levensbeschouwelijk beschermd milieu, waarin kinderen kunnen opgroeien zonder ongewenste beïnvloeding van buitenaf. Zowel op het ene terrein als het andere is *De Messiasbode* ervaren als een klap in het gezicht (men leze hierover rabbijn De Vries van Haarlem, auteur van het bekende boek over *Joodse Riten en Symbolen*). Ieder die aan christelijke zijde 'verkondiging' nastreeft, doet er goed aan zich eerst op de hoogte te stellen van deze gevoeligheden aan joodse zijde (vgl. het debat over de opvoeding van joodse oorlogspleegkinderen in christelijke gezinnen in Nederland na 1945).

Gespreksthema's zijn er echter wel degelijk. Behalve predestinatie en het in een seculariserende samenleving opkomen voor een beschermd religieus leefklimaat in de private sfeer valt daarbij zeker ook te denken aan de joodse onderduik in gereformeerde gezinnen in de Tweede Wereldoorlog en de *religieuze* motieven daarvoor aan protestants-christelijke zijde. De belangstelling voor dit onderwerp is in Israël opvallend genoeg groter dan in Nederland, zie de uitgaven van Yad Vashem. Hier ligt ook voor de GKV een voor de relatie met het jodendom relevant onderzoeksveld.

Gert van Klinken
PThU, Amsterdam

Gert van Klinken (1960) studeerde geschiedenis in Groningen en theologie aan Kampen-Oudestraat. Hij promoveerde in 1996 op het thema 'Opvattingen in de Gereformeerde Kerken in Nederland over het jodendom, 1896-1970'. Momenteel is hij docent kerkgeschiedenis aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam. Hij verricht daar o.a. onderzoek naar de voorgeschiedenis van de christelijke kibboets Nes Ammim in Galilea (1952-1967).

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

De GKV en de moeizame verhouding tot Israel

door Joop Krijtenburg

Wat zouden wij als Gereformeerde Kerken met het Joodse volk moeten hebben? (Hobby van enkelen of opdracht voor de kerken.)
Een link ligt er naar de liturgische gebeden in ons kerkboek. In: een gebed voor allen nood der Christenheid, om gebruikt te worden op den rustdag, na de eerste predikatie.
" wij bidden U voor den arbeid der zending onder Joden, Mohammedanen en heidenen .."
Ook in een nieuw taalkleed is het oude gebed voor de nood van alle christenheid in ons kerkboek te vinden. Zie Gebed (orde van Dienst) BIJBEL kerkboek p 561 : " wij bidden U voor de verbreiding van het evangelie onder joden en heidenen en voor alle arbeid onder die van uw waarheid zijn afgeweken".
U ziet de Mohammedanen zijn afgevoerd of behoren nu tot de heidenen.
Twee: er ligt een historische verbinding naar de Gereformeerde Kerken in Nederland van voor de Vrijmaking. In die kerken bestond de zogenoemde Deputatenzending vanaf 1875.

Vlak voor de oorlog bestond er een “bloeiende” zending. Er waren drie grote kernen met Joden in ons land: Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Ook waren er een drietal predikanten beroepen voor de zending onder Joden. Ik noem U de namen Bakker, Kapteyn en Van Nes. Veel meer daarover kunt U lezen in het boek van: dr G J van Klinken: Opvattingen in de Gereformeerde Kerken in Nederland over het Jodendom, 1896-1970.
Om de drie jaar werd er een generaal synodaal deputatenrapport gepresenteerd. De rapportage volgt de orde van het gebed.

De Vrijmaking.
In de oorlogsjaren komt het tot een conflict in de Gereformeerde Kerken. Op 11 augustus 1944 komt het tot een vergadering in Den Haag, waar de Acte van Vrijmaking en Wederkeer wordt gepresenteerd. Je kunt dit het vertrekpunt van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt noemen als we maar bedenken: een dat het perse geen georganiseerde actie betrof en twee: dat de hele zaak van de Vrijmaking nog lang niet was uitgekristalliseerd.
In die situatie komt de voorlopige Synode van de Gereformeerde Kerken te Enschede (1945) bijeen. Hier komt wel in het algemeen de zaak van de zending op de agenda voor, maar er wordt niet expliciet over de zending onder de Joden gesproken.
Dit is wel het geval op de Generale Synode van Groningen. Gehouden van 24 april tot 28 juni 1946. En het komt op een speciale manier. Ter tafel ligt een schrijven van de PS van Overijsel-Gelderland over “ Kerk en Israel”. De Hervormde Raad voor Kerk en Israel verzoekt onze Kerken deel te nemen aan het Interkerkelijke Contact Israel, kortweg I.C.I.

Na de discussie worden eenparig de volgende conclusies aanvaard:
1. aan het verzoek tot deelneming aan het I.C.I. niet te voldoen.
2. deputaten te benoemen aan wie wordt opgedragen:
a. een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop de Zending onder de Joden *behoort* (cursivering van mij, JCVK) te worden voortgezet,
b. op de eerstkomende Generale Synode hierover te rapporteren en zo mogelijk voorstellen te doen. Zie bijlage XXXIV. (artikel 66)
In de bijlage wordt aangeven waarom niet aan het verzoek tot deelname aan het I.C.I. kan worden voldoen. We gaan daar vanmiddag aan voorbij. Wel tekent de commissie nog eens duidelijk aan waarom zij tot de benoeming van deputaten wenst over te gaan. “ Wel is Uw commissie van oordeel, dat onze kerken haar roeping dienen te verstaan t.a.v. de Zending onder de Joden.''
Ik wil hier twee kanttekeningen bij maken. De eerste is dat hier niet het “dat” , maar het “hoe” openstaat. Twee: het is de roeping van de gezamenlijke kerk*en.* (curs. van mij)
De Synode gaat over tot het benoemen van Generale deputaten (art 255). Onder 4. worden Generale Zendingsdeputaten voor de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen (sic!) benoemd en separaat onder 18. Generale deputaten om te onderzoeken op welke wijze de zending onder de Joden behoort te worden voortgezet. Over de gang van zaken op de GS 1948 kunnen we kort zijn. In een brief van de voorzitter van de deputaten wordt medegedeeld dat de deputaten niet tijdig gereed konden zijn met hun rapport.
(Acta GS1948, art 58a). Uit artikel 71 van de acta blijkt dat nog vier andere rapporten ontbreken. Wel worden vier nieuwe deputaten benoemd. (Artikel 171,13).

Kampen 1951
En dan de Generale Synode van Kampen 1951.
Ik wil daar voor de helderheid breed bij stilstaan. We kunnen constateren dat er dit keer een rapport van de deputaten aanwezig is. In dit rapport worden met onderverdelingen een viertal voorstellen gedaan. Ik noem de eerste twee, omdat de rest uitvoering geeft wat

onder 1. en 2. wordt voorgesteld. De Synode spreke uit:
1a dat de Gereformeerde Kerken in Nederland, de taak die zij destijds hebben opgenomen inzake de evangelieverkondiging aan het volk der Joden ten spoedigste dienen voor te zetten;
1b dat ter vervulling van deze taak (ik vat nu samen - JCVK) twee dingen moeten worden overwogen: Het gedecimeerde aantal Joden en De kleine kracht van de Kerken, en daarom een predikant in deeltijd te beroepen.
2. Voor de uitvoering van genoemde taak de kerk van Amsterdam-Zuid als beroepende kerk te vragen. Omdat er in de acta geen rapport als bijlage is opgenomen ga ik er vanuit dat er aan genoemde vier voorstellen geen brede overwegingen zijn voorafgegaan.
Ook valt op dat deze zaak van het agenda niet ter voorbereiding aan een synodecommissie is toegewezen. De assessor doet mede namens de preses een samenvattend voorstel, dat door de synode als besluit wordt vastgesteld. Hoe is het afgehandeld?
Ter tafel waren:
- rapport met voortstellen van Generale Deputaten……
- voorstel classis Appingedam, dat mee gaat met wat in 1a is voorgesteld, maar de rest van de voorstellen verwerpt. Argument: is geen generale zaak, maar taak voor kerken in wier ressort zich Joden bevinden.
- missive Kerkenraad Groningen die de voorstellen van de deputaten ontraadt, omdat " zijns inziens, de arbeid onder de Joden, en de regeling daarvan, niet behoort tot de taak van de kerken in 't gemeen, maar tot die van de plaatselijke kerk, of *en mogelijk juister*, tot het ambt aller gelovigen"
- brief van de kerkenraad te Helpman. Hij spreekt uit " dat hij het op prijs stelt en noodzakelijk acht, de gronden voor de zending onder de Joden, destijds aangevoerd, opnieuw onder ogen te zien en te toetsen aan Schrift en belijdenis, en zo nodig, dankbaar gebruik makend van het licht, dat door getrouw Schriftonderzoek is opgegaan, te komen met een duidelijke, principiële, Schriftuurlijke uitspraak, wat in deze de taak der *kerken* (cursief van mij, JCVK) is.

Het moderamenvoorstel (eigenlijk van assessor en preses samen) overweegt:
1. de deputaten hebben aan de door hun reeds door de Synode van Groningen gegeven opdracht voldaan (Acta Gron art.66)
2. dat het niet tot de taak van de GS behoort, een onderzoek in te stellen naar de destijds aangevoerde gronden voor de zending onder de Joden, deze te toetsen en een principiële uitspraak te doen, wat de taak der kerken, noch tot zulk een onderzoek het initiatief te nemen, *daar het van de plaatselijke kerk(en) behoort uit te gaan.* (cursief van mij, JCVK) (is een principe uitspraak)
3. dat het ook tot de taak der plaatselijke kerk(en) behoort, zich te bezinnen over de vraag, hoe en op welke wijze zij haar roeping ten aanzien van op haar grondgebied woonachtige Joden heeft te volbrengen;
4. dat het niet de taak van de generale synode is daartoe - mocht zulks al nodig zijn - bijzondere opwekking tot de kerk(en) te doen uitgaan;
en dan volgt het besluit:
1e de deputaten, benoemd door de GS Amersfoort, te danken voor hun arbeid
2e het initiatief tot de voortzetting van de zending onder de Joden, alsmede de eventuele bezinning over de opzet van dit zendingswerk aan de kerken over te laten.
Of dit besluit eenparig is genomen staat niet vermeld.

Relatie met de Zendingsorde
Willen we de strekking van dit besluit begrijpen, en de gevolgen daarvan kunnen overzien dan is het goed het volgende te bedenken.

Op dezelfde synode wordt gehandeld over de bestaande Zendingsorde en daaraan gekoppeld art 52 KO. Deze zaak is wel door een synodecommissie behandeld. En wel commissie III.
Over betreffende zaken zijn door de deputaten inzake herziening van de K.O. en de Z.O benoemd door GS Amersfoort 1948 rapporten uitgebracht.
Omdat die rapporten niet als bijlage(n) in de Acta zijn opgenomen, zie besluiten artt 63 en 171 van deze Acta., moeten we het met wat in de Acta zelf vermeld staat doen.
We kunnen dat vanmiddag niet breed uitmeten. Waarom vermeld ik het dan toch? Omdat bij mij de vraag opkwam en leeft *of niet naar analogie van wat over de zending in het algemeen op deze synode is besloten, het besluit van de zending onder Joden moet worden bezien*.

Het motief/de motieven om deze zaak naar de plaatselijke kerk(en) terug te verwijzen, vind je namelijk wel bij de overwegingen rond opheffing van de Z.O.

Overweging a. dat de zendingsorde innerlijk tweeslachtig en tegenstrijdig is in de bepaling van de verhouding van de zendende kerk(en) en de meerdere vergaderingen, respectievelijk hare deputaten, doordat ze enerzijds in artikel 13 stelt, dat de zendingsarbeid geschiedt door de plaatselijke kerk, doch anderzijds de zendingsactiviteit der plaatselijke kerk bindt aantal van goedkeuringen van meerdere vergaderingen en deputaten ten aanzien van het kiezen, eventueel verlaten en wijzigen van haar terrein (artt.7,8);

Overweging b. dat aan de generale zendingsdeputaten in artikel 18 zeer grote macht wordt toegekend over alle uitzendingen en accoorden; in alle geschillen tussen de kerken hier en op het zendingsveld; tussen de kerken en haar zendingsarbeiders (sters); in de uitvoering van de besluiten der generale synoden en wat daaruit voortvloeit;

Overweging c. dat in artikel 23 naast de kerkenraad een andere vergadering is ingevoerd, namelijk de “bijzondere vergadering van missionaire dienaren des Woords”, welke de bevoegdheid heeft om een dienaar des Woords voorlopig te schorsen, zonder dat de kerkenraad, onder wiens opzicht deze ambtsdrager staat, er iets van weet of enige opdracht ertoe heeft verleend;
Overweging d. dat in artikel 15 der zendingsorde naast de vierderlei kerkelijke vergaderingen, waarover artikel 29 der kerkenordening spreekt, nog drie andere vergaderingen zijn ingevoerd met grote bevoegdheden als permanente bestuurscolleges over de zaken van verschillende kerken;

Van oordeel
1. dat de zendingsorde in haar opzet en in onderscheidene onderdelen een **hiërarchischgenootschappelijke** inslag vertoont (vet gedrukt van mij, JCVK)
2. dat de zendingsorde een belemmering is voor de plaatselijke kerken om haar zendingsroeping in vrijheid te volbrengen (GS Kampen Acta art 114)

De synode besluit met ingang van heden de hele bestaande zendingsorde op te heffen.
Veel van deze motieven spelen waarschijnlijk mee een rol om het besluit inzake de zending onder de Joden te beoordelen. We vinden die alleen niet in de besluitvorming terug. Behalve

dan over de taak van de plaatselijke kerk. En dit besluit (GS Kampen art 82) is genomen voor de opheffing Z.O. en opheffing art 52 K.O. (laatstelijk herzien GS Middelburg 1933).

Gevolgen van Kampen 1951
Feitelijk kunnen we opmerken, dat de hele zaak van de zending van de tafels van de meerdere vergaderingen is verdwenen. De GS Kampen 1951 heeft geen generale deputaten voor de zending onder de Joden en ook niet voor de zending onder Mohammedanen en heidenen meer benoemd. Alle algemene bepalingen zijn geschrapt.
En dat terwijl in andere kerken wel deze zaken op GS niveau functioneerden/ functioneren. Ook de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben sinds de GS Rotterdam 1931 een deputaatschap Kerk en Israel. En een eigen blad vanaf 1955 dat onder alle christelijk gereformeerde gezinnen wordt verspreid. Idem de Gereformeerde Gemeenten: Deputaatschap voor Israel, Israelbode.
We hebben eerder gezien hoe de GS van Gron. 1946 werd aangeschreven door de Hervormde Raad voor Kerk en Israel om deel te nemen aan het I.C.I.
Hoe het verder is gegaan met het zendingwerk onder Joden in de kerken, waarvan wij afscheid moesten nemen is uitgebreid geschreven door dr G. van Klinken in zijn eerdergenoemde dissertatie.

Beoordeling
Is het niet teleurstellend en misschien toch ook te gemakkelijk geweest om deze zaak bij een plaatselijke kerk neer te leggen? Voor de oorlog moesten predikanten een uitgebreide opleiding volgen. Aan het beroemde *Institutum Judaicum Delitzschianum* te Leipzig, Duitsland.
Iets wat de draagkracht en bemensing van een plaatselijke kerk (ver) te boven gaat.
En verder: toen de GS Kampen vergaderde bestond de jonge staat Israel al weer drie jaar.

De Christelijk Gereformeerden hebben altijd hun man in Jeruzalem gehad. Vanaf 1960. Natuurlijk: er was verwondering over de omvang van de “Vrijmaking”. We hadden het druk om de zendingsvelden in het voormalig Nederlands Indie veilig te stellen. Er moest veel opbouwwerk in de Kerken en de maatschappij van de grond komen. De Theologische Hogeschool in Kampen. Het Amersfoortse Congres (politiek) enz. Ook dienden zich van het begin af aan de kerkelijke kwesties aan. Dus was er weinig ruimte om allerlei zaken groots op te pakken.
En toch vermoed ik dat onder deze hele gang van zaken een diepere oorzaak verborgen ligt. En dat is de theologische.
Kampen zei, wij hebben geen behoefte aan het doen van een principiële uitspraak, hoewel de Kerk van Helpman het op prijs zou stellen en noodzakelijk achtte een principiële , Schriftuurlijke uitspraak te doen, wat in deze de taak van de kerk*en* is.
Ook werd kennis genomen van een brief van een zuster uit het land, waarin zij vraagt om aandacht in prediking en opleiding *voor de betekenis van het oude bondsvolk.* (GS Kampen, acta art. 38) De synode acht ten deze geen verdere taak te hebben.

Hoe Israel leefde in de kerken
Meerderen hebben zich met mij verbaasd dat de hele zaak in onze kerken niet leeft.
Ik heb een onderzoekje gedaan naar hoe in boek en blad indertijd naar Jodendom, de Joden en Israel werd gekeken. En ik denk dat het diepe sporen heeft nagelaten.
Allereerst noem ik een aantal artikelen in *De Reformatie*, van de hand van ds J. Meester.
Ik wil vanmiddag ook de naam noemen van ds, later dr C. van der Waal. Hij heeft heel wat populair wetenschappelijke en wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan. Ik noem er

een aantal: De drie deeltjes Sola Scriptura, Wat staat er eigenlijk?, Gij kustlanden, en een bijdrage in de bundel: Visie en Visioen.
De meer wetenschappelijke: zijn dissertatie: Oudtestamentisch Priesterlijke motieven in de Apocalyps, Goes 1956; zijn twee standaardwerken: Openbaring van Jezus Christus I + II, Vuurbaak Groningen 1971, deel II Oudkarspel 1981. De vervulde Thora, een (onvoltooid) commentaar op het evangelie van Johannes.
Hij heeft zich dus met name bezig gehouden met het NT. Zijn these is dat alle boeken van het NT tussen de jaren 30-70 geschreven zijn. (Opb II,16).
Openbaring is een verbondsmatig boek uit de zestiger jaren van de eerste eeuw, dat ook als zodanig uitgelegd wil worden. Het gaat dan ook om de antithese tussen Ecclesia en Synagoge. (Opb II,4,5). Het is het boek dat spreekt over de verbondsbreuk door de Joden die de Heer van de kerk hebben verworpen en zo de definitieve verbondswraak over zich hebben afgeroepen.
We moeten Openbaring niet kerkhistorisch willen verklaren die allerlei data uit de kerkgeschiedenis in Openbaring wil aanwijzen. Babel is niet Rome met zijn (heidense) keizers, maar Babel en Egypte is het afvallige Jeruzalem.
Nu kun je stellen dat de these/het concept van Van der Waal inzake de vroege datering van Openbaring en dat Babel het Jeruzalem van de jaren zeventig is geen ingang/ navolging heeft gevonden*. Maar wel het denken dat de kerk het nieuwe Israel is en dat met de verwoesting van Jeruzalem de (genade) tijd voor Israel voorbij is.*
Ik denk dat je moet zeggen dat wat Van der Waal geschreven heeft niet trend-settend is geweest, maar dat hij wel gedachten heeft vertolkt die al lang leefden.
Je kunt je afvragen of er bedoeld is dat de tijd voor Israel/de Joden **voorgoed** voorbij is. Dat is niet altijd even duidelijk te bepalen. Van der Waal schrijft in Gij Kustlanden: " vanuit het oosten kwam het evangelie. Gods Woord is als een voorbijgaande plasregen, die niet terug komt, waar hij geweest is. Hij is bij de Joden geweest; maar weg is weg; ze hebben nu niets". (vdW a.w. blz.216.)
Hij stond in die kijk op het Jodendom niet alleen. Ik kan vanmiddag alleen verwijzen naar wat G J van Klinken daarover weergeeft in zijn eerder genoemde boek blz. 542-544. onder kopje: de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.
Soms bekruipt je het gevoel dat dit nu echt een gereformeerd vrijgemaakte specialiteit is. Maar laat ik U uit de droom helpen. Wie een jubileumbundel van 'Vrede over Israel' doorleest komt tot een ander oordeel. De gedachte dat de woorden van de menigte voor Pilatus [……] (Matteus 27,45) het *definitieve* oordeel over het joodse volk als geheel zou hebben afgeroepen, is *vrijwel onuitroeibaar.* En: wat in Handelingen 3,28 wordt gezegd heeft in ieder geval niet geleid tot een fundamentele herziening van de gedachte dat Israel door God Zelf afgeschreven zou zijn…. (citaat uit 'Vrede over Israel' jrg 41, 1/2, blz.3.)

Conclusie blijft: Kampen 1951 heeft de zaak van de zending onder de Joden naar de plaatselijke kerk(en) terug verwezen. En daar is het bij gebleven.

De Stichting ter verkondiging van het evangelie aan het Joodse Volk (Stevaj) Deze stichting is in 1986 opgericht. Aanleiding was het verzoek van enkele journalisten van het ND.
Zij hadden tijdens bezoeken aan Israel contact gelegd met Messiasbelijdende Joden en vroegen zich af of hier geen taak voor de kerken lag. In de bezinning daarop is de Stevaj ontstaan.
Waarom een stichting? En bijvoorbeeld geen comite? In de statuten zij twee doelstellingen vastgelegd:
a. het wekken van belangstelling voor de evangelieverkondiging aan het joodse

volk bij (leden van) de Gereformeerde Kerken in Nederland
b. het financieel steunen van evangelieverkondiging aan het joodse volk.
In die volgorde. In het begin hebben we als bestuursleden eerst ingezet op de bezinning hoe wij de taak die we voor de Gereformeerde Kerken zagen weer op de kaart zouden kunnen zetten. Er heerste sterk het gevoel dat de hele zaak niet leefde. Het was, en misschien is, *een blinde vlek* in ons brede kerkelijke leven. Middelen daartoe waren: mailings aan de kerkenraden, landelijke dagen en voorlichting op gemeentevergaderingen (en op de besprekingen tijdens de gemeentevergaderingen en tijdens lezing studenten in Delft viel regelmatig de naam van dr. C van der Waal). Zo ben ik samen met anderen heel wat op stap geweest.
Er waren verblijdende reacties, maar het geheel overziende toch een gevoel van teleurstelling. Er is niet echt iets van de grond gekomen. Ik denk dat veel van het geproduceerde voorlichtingsmateriaal, in de vorm van brochures, nieuwsbrieven en bezinningsboekjes, nooit de kerkenraadstafels en kerkenraadsleden hebben bereikt. Het is verdwenen in de archieven in de map van niet kerkelijke zaken. De stichting was geen kerkelijk orgaan.
Om de zaak van de evangelieverkondiging weer op de kerkelijke agenda te krijgen moest een lange kerkelijke weg, via plaatselijke kerk, classis etc. worden gegaan.
In 1989 vond een eerste werkbezoek aan Israel plaats, waaruit een aantal veelbelovende contacten zijn voortgekomen. Echter, om met voorgangers van gemeenten in Israel *kerkelijke* contacten te kunnen onderhouden bleek niet mogelijk. De regel was/is dat alleen met een kerkverband(-je) in het buitenland contact kan worden aangegaan.

Verheugd kon worden kennis genomen dat deputaten BBK toch besloten hadden dit te ondervangen. Dat was 1995. Door Stevaj is toen aan de kerk te Ommen gevraagd om het contact met de gemeente van ds Jossi ben Zvi, de Bat Zion Congregation, te willen onderhouden. Zo kwam er weer een kerkelijke bedding voor het Israelwerk.
Het werk van Stevaj is aan de kerk te Ommen overgedragen. Daarnaast werd een Bat Zion Commissie ingesteld. In 2008 is besloten om de twee naast elkaar opererende instanties samen te laten gaan. In de tweede helft van 2009 is een nieuwe organisatie van start gegaan onder naam: Yachad.
In de nieuwe structuur zijn drie commissies actief: De commissie Nederland, bedoeld om het draagvlak voor evangelieverkondiging aan de Joden te verbreden en te verstevigen.
De cie. Israel die bestaande contacten in Israel onderhoudt en uitkijkt naar nieuwe contacten. (U ziet, het zijn dezelfde punten als in de begintijd van Stevaj.)
En de commissie PR, die onder andere de website verzorgt. Inmiddels is er een nieuwe werkvorm gevonden waarin de commissies zijn opgegaan.

Alles overziend leeft er bij de Kerkenraad van nu Ommen-West en Yachad het gevoel dat we nog niet veel verder gekomen zijn. En er zijn genoeg bedreigingen voor de continuïteit.
Het wordt een spannende tijd.
Volgend jaar (2014) komt de Generale Synode in Ede bijeen. Daar zal een verzoek tot verbreding van het werk tot verkondiging van het evangelie aan de orde komen. Het werk is veel te intensief voor een plaatselijke kerk. En de bezinning vereist een krachtige impuls. Naar de kerken toe.
Is er dan geen enkele vooruitgang geboekt. Ja zeker. Op de website van Yachad staat duidelijk vermeld, waar Yachad voor staat en gaat. Ik denk aan het visiedocument en het missiestatement.
Wat zou het mooi zijn als de Geformeerde Kerken zich achter deze principiële bezinning zouden willen stellen.

Zullen de kerk*en* deze taak weer op zich willen nemen? Of stokt de zaak opnieuw. Zeventig jaren zijn verlopen tussen 1944 en 2014. Naar mijn stellige overtuiging is dit geen zaak van hobbyisten, maar een opdracht van/aan de kerken. Moge de Heer van de Kerk de opzet van deze studiedag zegenen.

Veenendaal, 2 oktober 2013.
J.C.V. (Joop) Krijtenburg

Joop Krijtenburg (1948) is predikant sinds 1981, nu emeritus. Hij is vanaf het begin betrokken geweest bij het Israëlwerk in de GKV, stond aan de wieg van Stevaj, een van de voorlopers van Yachad, en is tevens bestuurslid van de Stichting Steun Messiasbelijdende Joden. Hij reisde vele malen naar Israël.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Bij alle verbondenheid met de Joden Palestijnen niet vergeten

door Aad Kamsteeg

Aad Kamsteeg en zijn vrouw tijdens de Joodse buffetmaaltijd in gesprek met een deelnemer

Tijdens een bezoek aan Bethlehem ontmoette ik eens een jonge Palestijnse christen in een vluchtelingenkamp. Hij zei blij te zijn dat ik hem had opgezocht. De jongeman bleek wat wij 'bijbelgetrouw' plegen te noemen. Het geloof betekende veel voor hem.
De Palestijn wist dat er haast het hele jaar door broeders en zusters van hem uit vooral de Verenigde Staten, maar ook uit Nederland naar Israël trekken. 'Maar', zei hij teleurgesteld, 'ik zie ze nooit. Of ik zie ze alleen maar langslopen als ze in lange rijen de Geboortekerk bezoeken. Maar in mijn kerk...? Nee, daar zie ik ze nooit.'
Op een dag slaagde die jongen er toch eens in een echtpaar aan te spreken. De man en vrouw vroegen hem of ook hij vond dat de Joden recht hebben op het hele land Israël, zijn eigen woongebied inbegrepen. Hij antwoordde dat niet te geloven. Vervolgens hadden ze het met hem wel gezien...

Hebben we hier niet in een notendop het probleem waarover mij gevraagd is vandaag wat te

zeggen? Wij, gereformeerde christenen, voelen ons verbonden met de Joden in Israël. Daar gaat deze studiedag over. Maar in het eens door God aan Abraham beloofde land wonen sinds jaar en dag ook Arabieren. Sinds enkele decennia worden ze terecht Palestijnen genoemd.
Onder die Palestijnen bevinden zich ook christenen die van harte voor het gezag van de Bijbel buigen. Zij staan qua geloofsovertuiging dichter bij ons dan verreweg de meeste Joodse Israëli's. Hebben wij een boodschap aan hen? En zo ja, welke dan?

Massaal vertrek
Eerst enkele feiten. De niet-Joodse christelijke aanwezigheid in het Midden-Oosten dateert van ver voor de geboorte van de islam. Toen de islam zich er na de zevende eeuw vast vestigde, werden christenen, net als de Joden, met hun monotheïstische godsdienst als 'volken van het Boek' beschouwd. Ze waren dhimmi's, niet-moslims onderworpen aan allerlei discriminerende maatregelen. Het zal u allemaal bekend zijn.
Bekend is ook dat het aantal christenen in de Arabische wereld de afgelopen decennia sterk is teruggelopen. Dat proces heeft zich sinds de zgn. Arabische Lente alleen maar geïntensiveerd.
In het gebied van het huidige Israël, Palestina, Libanon, Jordanië en Syrië was rond de Eerste Wereldoorlog circa een kwart van de bevolking christen. Nu is dat nog maar hoogstens 9 procent. Er is sprake van een ware exodus van christenen uit o.a. Irak, Syrië en zelfs Egypte. Sommigen voorspellen zelfs een Midden-Oosten zonder christenen.
Ook onder de Palestijnen is er sprake van grootscheeps vertrek.
In 1922 was bijna 10 procent van de Palestijnen christen. In 1946: 8 procent. En vandaag de dag op de Westoever van de Jordaan en Gaza samen nog maar 2,2 procent. Bethlehem en Nazareth werden vroeger voornamelijk door christenen bewoond (80 resp. 60 procent). Nu vormen de christenen er nog slechts een minderheid van 20 procent.

Er zijn verschillende redenen voor het massale vertrek van Palestijnse christenen naar elders. Economische factoren spelen een belangrijke rol. Er is structureel onvoldoende werk in het Palestijnse thuisland. Ook het vele geweld joeg uiteraard veel Palestijnen op de vlucht: de Onafhankelijkheidsoorlog, de Zesdaagse en de Yom Kippuroorlog, de beide intifada's. En dan is er de druk vanuit een radicaliserende moslimomgeving. Die druk komt vooral van de fundamentalistische en vaak agressieve Hamas, die in de Strook van Gaza de macht heeft. In Gaza is sprake van regelrechte vervolging, met aanslagen en zelfs moord. Op een bevolking van 1,2 miljoen moslims wonen daar nog maar zo'n 2000 christenen.

Vanuit Nederland gezien lijkt het erop alsof elke Palestijn graag een eigen onafhankelijke staat heeft. Maar is dat zo? Sinds de uitroeping van de Joodse staat zijn er altijd Palestijnse Arabieren in Israël blijven wonen, momenteel zo'n 1,4 miljoen. Onder hen bevinden zich 150.000 christenen. Zij zijn bang dat in een onafhankelijk Palestina islamitische wetgeving zal worden ingevoerd die hun vrijheid ernstig zal beperken.
Die vrees leeft vaak ook onder christenen in de sinds 1967 door Israël bezette gebieden, de Westoever en Gaza. De grondwet van het Palestijnse Gezag zegt weliswaar dat ,,de staat vrijheid van godsdienst garandeert''. Maar er staat ook in dat ,,de islam de officiële religie zal zijn'' en ,,de sharia de eerste bron voor wetgeving''.
Palestijnse christenen behoren tot een veelheid aan denominaties: Oosters-Orthodox, Grieks-Katholiek, Rooms-Katholiek, Anglicaans, Luthers, Baptist, pinkstergemeente, Nazarener, Vergadering der Gelovigen. Hun geloofsrichting varieert van uitgesproken vrijzinnig tot 'bijbelgetrouw'. In het Bethlehem Bible College functioneert een

theologische opleiding. Gereformeerde kerken zijn er naar mijn weten niet.

Complexe situatie

De situatie waarin de Palestijnse christen zich bevindt, is complex.
Hoe moet hij zich opstellen tegenover de islam, waarin op bekering tot het christendom de doodstraf staat? Hoe zich politiek gedragen in een radicaliserend klimaat, waarin terrorisme niet principieel afgezworen is en orthodoxe christenen vaak als vriend van westers imperialisme en zionisme worden gezien?
In Bethlehem leidt voorganger Naim Khouri een baptistengemeente. Natuurlijk vindt hij dat er voor de Palestijnen een eerlijke plaats onder de zon moet worden gevonden. Maar hij belijdt openlijk dat op grond van de Schrift Joden recht hebben op het Beloofde Land. Opmerkelijk genoeg groeit zijn gemeente, die financieel gesteund wordt door Christenen voor Israël. Inmiddels heeft ds. Khouri twee kogels in zijn lijf en is zijn kerk met bommen bestookt.

Theologisch denken bevindt zich nooit in een vacuüm, en zeker niet in de Palestijnse gebieden. Schriftuitleg en -toepassing vindt plaats in een situatie van Joods-Israëlische bezetting, met inbegrip van een scheidingsmuur, checkpoint-controles, oprukkende Joodse nederzettingen, een militair superieur Israël. In zo'n situatie is de verleiding groot om de kern van de hermeneutiek niet te zoeken in de vraag wat de bijbelschrijvers bedoelden toen zij passages op schrift stelden. Nee, dan gaat het er vooral om uit te zoeken hoe de bijbelschrijvers de teksten vandaag zouden bedoelen en toepassen.
Veel Palestijnse christenen zijn van het Oude Testament vervreemd geraakt. Voor hen lijkt het er in het Oude Testament op dat, als het erop aankomt, God in het conflict met omringende volken systematisch de kant van Israël kiest.
Een voorbeeld. Stelt u zich een Palestijns christen voor die anno 2013 Jozua 6 leest: de Israëlieten nemen Jericho in. Zou hij dan niet als volgt reageren: 'Mij was als kind verteld dat God een liefhebbende God is. Maar in dit hoofdstuk ontmoet ik een God die de Israëlieten opdraagt land van anderen in beslag te nemen. Ik lees over een God die de Israëlieten bevel geeft heilige oorlogen te voeren, etnische zuivering toe te passen, mannen, vrouwen en kinderen in Jericho uit te roeien.'

Bij het uitleggen en toepassen van de Bijbel kan niemand zich onttrekken aan zijn eigen context. In Nederland lezen we zo'n hoofdstuk als Jozua 6 door een andere bril dan onze Palestijnse broeders en zusters in Bethlehem, Nablus of Jericho doen. Daar herinnert men zich de Nakba van 1948, de ramp van hun verdrijving uit hun eigen dorpen en woningen.
En ze kennen de religieuze en politieke visie van radicale christen-zionisten. Die christenen zouden met met de hand op het Oude Testament willen dat alle Palestijnen naar Jordanië verdwijnen. Jordanië is immers grotendeels toch al en Palestijnse staat.
En, vragen zij zich af: Keurt God het goed dat Israël ook Oost-Jeruzalem, ook de Westbank wil houden? Legitimeert Jozua 6 de huidige Israëlische bezetting? Handelen wij tegen de wil van God als we ons tegen die bezetting keren?
Staat God sowieso aan de kant van de Israëli's?
Het denken van Palestijnse christenen over het Oude Testament staat sterk onder invloed van historische en politieke factoren. Velen lezen het dan ook helemaal niet meer. Zij zijn in de praktijk marcionisten geworden: De God van het Oude Testament is een wraakzuchtige God. Hij kan niet dezelfde zijn als de God en Vader van Jezus Christus. Want die God preekte liefde en genade. De God van het Oude Testament was er alleen voor de Joden.

Andere Palestijnse christenen gebruiken het Oude Testament selectief. Zij accepteren alleen die passages die in de eigen overtuiging in overeenstemming zijn te brengen met de God van het Nieuwe Testament. De in Palestijnse kring bekende bevrijdingstheoloog Naim Ateek is een exponent van deze stroming.
De meerderheid van de Palestijnse christenen is ertoe overgegaan het Oude Testament vergaand te vergeestelijken. Men trekt er hoogstens nog spirituele lessen uit om zelf geestelijk te kunnen groeien. Slechts een enkeling – zoals Naim Khouri in Bethlehem – accepteert een zgn. letterlijke interpretatie van de Oud-Testamentische profetieën.
Gelukkig zijn er ook anderen.
Zo is er een samenwerkingsorganisatie van Palestijnse christenen en Messiasbelijdende Joden Musalaha, Arabisch voor 'vergeving' en 'verzoening'. Bij hen leeft de overtuiging dat het Oude Testament gelezen moet worden in het licht van het Nieuwe Testament. Men ziet er een geschiedenis als in Jozua als onderdeel van Gods plan om de in zonde gevallen mensheid te verlossen. Men benadrukt er dat dit plan culmineert in de dood en opstanding van de Here Jezus en in de vestiging van zijn Koninkrijk. En in dat Koninkrijk zijn Joden en Palestijnen beide welkom.

Vier loyaliteiten
Hebben de vrijgemaakt gereformeerde kerken een taak ten opzichte van Palestijnse christenen?
Je zou kunnen stellen dat de GKV in de regio vier loyaliteiten heeft. Een loyaliteit ten opzichte van
a) Messiasbelijdende Joden,
b) Palestijnse christenen
c) Joodse Israëli's in het algemeen en
d) Palestijnen waar het gaat om het hoog houden van gerechtigheid.
Grijpen die vier loyaliteiten op elkaar in?
Ja, want de aard van de relatie van Yachad met Messiasbelijdende Joden in Israël beïnvloedt de manier waarop Palestijnen – christen of niet – tegen ons, westerse christenen, aankijken. Ik denk daarom dat wij bij onze contacten in Israël de Palestijnse kwestie niet kunnen negeren.
Wat zou dit in de praktijk kunnen betekenen? Ik doe enkele afsluitende suggesties.

1) Besteedt in contacten met Messiasbelijdende Joden veel aandacht aan theologisch actuele zaken:
a) God heeft aan het Joodse volk een bijzonder plaats in de heilsgeschiedenis gegeven. Maar dat betekent nooit dat Hij alle daden van dat volk goedkeurt. Yasser Arafat beweerde dat Jezus een Palestijn was, geen Jood. Wij weten beter. Maar in overeenstemming met het Oude testament kwam de Jood Jezus wel op voor armen, ontrechten en hen die naar de marge van de samenleving waren gedrongen.
Bovendien mag de staat Israël niet met het Joodse volk worden vereenzelvigd.
b) Indertijd heeft de meerderheid van de Joden Jezus als de gekomen Messias verworpen. Maar via die verwerping is het evangelie ook naar andere volken gegaan. Ook naar Arabische volken.
c)Laat Joden en Palestijnen nooit vergeten dat het altijd Gods bedoeling was dat zijn beloften aan Abraham veel volken tot zegen zouden zijn. Abraham moest de vader van alle gelovigen worden. Paulus zegt tot de afstammelingen van Ismael: ,,U bent net als Isaak kinderen van de belofte'' (Gal. 4: 28). Alle mensen die in de Naam van Jezus geloven, ontvangen het voorrecht kinderen van God te worden (1 Joh. 1:11).

2) Laat Yachad tijdens bezoeken aan Israël ook contact zoeken met bijbelgetrouwe Palestijnse christenen. Maak daarbij je eigen theologische en politieke inzet duidelijk. In Christus worden etnische, historische en politieke tegenstellingen doorbroken en vinden ook shalom en salam elkaar. Messiasbelijdende Joden en Palestijnse christenen behoren samen tot de ene gemeente van Jezus Christus. Moedig leden van de GKV aan zich bij toeristische reizen niet te beperken tot het bezoeken van zgn. heilige plaatsen en Joodse contacten. Misschien aardig om even op te merken: Mijn vrouw en ik behoren tot de vrijgemaakte kerk van Amersfoort-West. Die gemeente is momenteel bezig na te gaan of een bijzondere relatie kan worden opgebouwd met de gemeente van The Brethren in Nazareth onder voorganger George Khalil.

3) Wanneer wij proberen onze verbondenheid met het Joodse volk te concretiseren, negeer dan orthodoxe rabbijnen als de Nederlandssprekende Nathan Lopes Cardozo en David Brodman niet. Ik ben zeer onder de indruk geraakt van hun eerbied voor God, hun vreugde in de wet, hun eruditie. We kunnen veel van leren. En wij kunnen in verband met antisemitisme erkennen dat er historisch inderdaad kerkelijke schuld ligt.

4) En tenslotte: toen de Here Jezus op aarde kwam, kwam Hij niet alleen om het mogelijk te maken dat God onze schuld en zonde vergeeft. Hij kwam ook om zijn Koninkrijk te vestigen en een begin te maken met helen wat door de zonde kapot is gemaakt. Gelovigen zijn geroepen Hem daarin na te volgen. De kerk is daarin bruggenhoofd. Gelovigen zijn niet alleen gericht op het eeuwige heil van hun ziel, maar zullen ook opkomen voor recht en gerechtigheid. Probeer in de schoenen van de Palestijnse christen te gaan staan. En ervaar bij alle verbondenheid met het Joodse volk en de staat Israël, hoe de Palestijnen onrecht is aangedaan.

Aad Kamsteeg
Amersfoort, 4 oktober 2013

Aad Kamsteeg ((1940)) studeerde politicologie aan de VU, en was daarna journalist (buitenland) bij het Nederlands Dagblad en freelance bij EO radio en tv. Hij was meermalen in Israël en Arabische landen en publiceerde met de helaas vorig jaar overleden Tjerk S. de Vries het boek 'Ooggetuige in Israël'. Volgende week vertrekt hij opnieuw naar Israël om voor o.a. Near East Ministry, het Centrum voor Israel Studies en Kerk in Israël een film te maken over 'Signs of Hope'.

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

Een Israëliet met hartzeer

door Rob van Houwelingen, TU Kampen © 2013

*"Omwille van mijn volksgenoten, de broeders en zusters met wie ik mijn afkomst deel,
zou ik bijna bidden zelf vervloekt te worden en van Christus gescheiden te zijn; omwille van hen, de Israëlieten, die God als zijn kinderen heeft aangenomen en aan wie Hij zijn nabijheid, de verbonden, de wet, de tempeldienst en de beloften heeft geschonken; omwille van het volk dat van de aartsvaders afstamt en waaruit Christus is voortgekomen. God, die boven alles verheven is, zij geprezen tot in eeuwigheid. Amen".*

Ook mogelijk is de vertaling: *"en waaruit Christus is voortgekomen – Hij die God is, die boven alles verheven is en geprezen zij tot in eeuwigheid".* (Romeinen 9:3-5 NBV)

Paulus heeft last van hartzeer. Aan de christelijke gemeente in Rome schrijft hij: ik ben diepbedroefd en word voortdurend door verdriet gekweld. Wat is er met hem aan de hand? Voelt hij heimwee naar zijn vaderstad, Tarsus in Klein-Azië, sinds hij opnieuw naar Europa is overgestoken en in Griekenland verblijft? Vreest hij voor de joden, die hem telkens uit de synagoge verjagen, zodat hij zijn leven niet zeker is? Nee, Paulus kan het niet verkroppen dat zijn eigen joodse volksgenoten achterblijven of zelfs afhaken en in Jezus niet de Messias van Israël herkennen. Hoe is dat in hemelsnaam mogelijk? Dit vraagstuk houdt hem bezig in Romeinen 9-11.
Israël zou juist blij moeten zijn met de komst van de Messias, als een van de vele voorrechten waarvan de Israëlieten mogen genieten (vgl. Rom. 3:1-2, waar Paulus nog sprak over joden). Die naam Israëlieten spreekt boekdelen, het is een erenaam die herinnert aan vader Jakob, ooit door God zelf omgedoopt tot Israël. Zo kregen Jakobs nazaten een bevoorrechte positie. Paulus kan zichzelf dan ook met gepaste trots een Israëliet noemen (Rom. 11:1; 2 Kor. 11:22). Natuurlijk heeft hij iets met Israël!

Privileges
Aan het begin van Romeinen 9 worden zes privileges van de Israëlieten opgesomd:

1. Het zoonschap (*huiothesia*): kind en dus erfgenaam te mogen zijn van God. Niet alleen Israël als volk gaat als geadopteerde zoon van God door de wereld (Ex. 4:22; Hos. 11:1), maar ook van de Israëlieten individueel geldt dat zij tot kinderen van de Vader aangenomen zijn, zonen en dochters van de Almachtige (2 Kor. 6:18).
2. De glorie (*doxa*): Gods luisterrijke aanwezigheid die met de Israëlieten meeging op hun tocht door de woestijn, en die zich in de tabernakel of in de tempel vestigde omdat de HEER daar wilde wonen bij zijn volk. Die glorie van God straalt af op Israël.
3. De verbonden (*diathèkai*): de Eeuwige heeft zich o.a. willen verbinden aan de stamvader van de Israëlieten, Abram; aan het volk Israël bij de Sinai; aan het koningshuis van Israël via David. Hij stelde Israël een nieuw verbond in het vooruitzicht. Bij al die verbondssluitingen hoorden bovendien beloften (Ef. 2:12).
4. De wetgeving (*nomothesia*): de Thora is bij de Sinai aan de Israëlieten gegeven. Mozes heeft er een boek van gemaakt en dat wetboek voorgelezen aan het hele volk. Hij heeft het verbond bekrachtigd door bloedsprenkeling, nadat men zich had verplicht ter harte te nemen wat de HEER gezegd had (Ex. 24:1-8).
5. De eredienst (*latreia*): in de cultus gaven de Israëlieten er blijk van, hun God te willen gehoorzamen door de voorschriften die hij in de Thora had bekendgemaakt in acht te nemen. Dit gold zowel in de dienst bij het heiligdom als in de dienst van het dagelijks leven.
6. De beloften (*epangeliai*): alles wat in de loop der eeuwen vanuit de hemel aan de Israëlieten toegezegd was, met als hoogtepunt de beloofde Messias, die namens God zou komen om het volk te bevrijden uit alle onmacht en schuld.

Dat is allemaal 'van hen', van de Israëlieten, benadrukt Paulus. 'Van hen' zijn ook de aartsvaders (*pateres*), Abraham, Isaak en Jakob, die Gods beloften hebben meegekregen en

vast op Hem vertrouwden. Privilege nummer zeven! En dan bereikt de opsomming een climax die alle voorgaande voorrechten omvat: 'uit hen' (uit de Israëlieten dus) is Christus voortgekomen, de ware Israëliet. Paulus doelt speciaal op de afstamming van Christus 'naar het vlees', zoals Christus ook 'naar het vlees' tot het nageslacht van David behoort (Rom. 1:3) en zoals Paulus zichzelf qua afkomst tot de stam Benjamin rekent (Fil. 3:4-5).

Lofprijzing

Dan laat Paulus in vers 5 een lofprijzing volgen. Voor de vertaling en interpretatie daarvan worden twee mogelijkheden voorgesteld:

a. Een zelfstandige doxologie, gericht op God de Vader. Aldus de hoofdtekst van de NBV, die een punt zet achter "waaruit Christus is voortgekomen".

b. Een voortzetting van de zin die over Christus gaat, met een komma, gevolgd door een doxologie die gericht is op zijn goddelijkheid. Aldus de aantekening in de NBV, evenals de Willibrordvertaling en de HSV.

In de Griekse handschriftentraditie van het Nieuwe Testament werden nog geen punten en komma's gebruikt. Analyse van de tekst zelf zal dus uitsluitsel moeten geven. Mogelijkheid b. doet het meest recht aan de zinsstructuur, omdat het grammaticale onderwerp van de hele zin dan Christus is (*ho oon* is vergelijkbaar met *hos estin* (Rom. 1:25; 2 Kor. 11:31)). Ook andere doxologieën van Paulus maken doorgaans deel uit van de voorafgaande zin of zijn daarmee ten nauwste verbonden.

Waarom wordt soms dan tóch voor mogelijkheid a gekozen? Het belangrijkste argument is dat men zich niet kan voorstellen dat Paulus, zeker in deze context, afstand zou nemen van het joodse monotheïsme door Jezus te betitelen als 'God'. Afgezien van de vraag of dit echt ondenkbaar is (zie daarover de kadertekst: Jezus als *Theos*), gaat het in Romeinen 9-11 wel over een bijzondere situatie. De ongelovige Israëlieten hebben geen goed excuus. Christus is voor hen toch geen vreemde? Naar de mens gesproken gaat het om een bloedverwant. Tegelijk is Hij méér dan een mens, zoals blijkt uit zijn positie in de hemel: Hij is ook God, die alles en allen te boven gaat, en die te prijzen is tot in eeuwigheid. Het menselijke van Christus, waarin hij verwant is met de Israëlieten, wordt door Paulus aangevuld met het goddelijke, waarin Hij als verheerlijkte Zoon één is met de Vader. Het menselijke en het goddelijke zijn bij Christus onlosmakelijk met elkaar verbonden (vgl. Rom. 1:3-4 en 1 Tim. 3:16 volgens de meerderheidstekst: 'God is geopenbaard in het vlees'). Hij heeft, zou je kunnen zeggen, een dubbel paspoort.

Zo komt Paulus tot een uitzonderlijke doxologie, gericht op Christus. De Messias is niet exclusief joods. Hij is wel *uit* maar niet *van* de Israëlieten. Vanwege deze persoonlijke insteek valt te overwegen om de Griekse woordverbinding *epi pantoon* niet weer te geven met 'over alles', zoals in de meeste vertalingen gebeurt, maar met 'over allen'. In Romeinen 10:12 staat iets vergelijkbaars: "Want er is geen onderscheid tussen jood en Griek. Immers, één en dezelfde is Heer over allen, rijk voor allen, die Hem aanroepen" (NBG-1951). Paulus voelt zich betrokken op zijn volksgenoten, maar als apostel voor de volken denkt hij ook aan de niet-joden. Christus staat boven allen.

Scheiding

Hartzeer, daar heeft Paulus dus last van als hij aan zijn halsstarrige volksgenoten denkt. De pijn gaat diep, maar heeft te maken met het evangelie dat hij verkondigt.
Terwijl talloze niet-joden zich bekeren, merkt Paulus bij veel joden weerstand tegen het evangelie van Jezus Christus. Het verscheurt hem: hij is verbonden met zijn volksgenoten en toegewijd aan de Heer. Net als Mozes, die bereid was zich te laten schrappen uit Gods boek

(Ex. 32:32), zou Paulus zich best willen opofferen voor de Israëlieten, als dat hun ten goede kwam. Zelfs wanneer dit zou betekenen dat hij van Christus werd gescheiden (letterlijk: 'verbannen '; Grieks: *anathema einai*; vgl. 1 Kor. 12:3; 16:22; Gal. 1:8). In werkelijkheid voltrok zich een geestelijke scheiding binnen het volk van Gods verbond. Paulus stond op de breuklijn en moest met pijn in het hart constateren dat niet allen die uit Israël stammen werkelijk tot Israël behoren (Rom. 9:6). Toch voelde de apostel ook vreugde. Het Godsvolk van het nieuwe verbond zal zich groeperen rond de ware Israëliet, Hij die God is, die boven allen staat en te prijzen is tot in eeuwigheid! Amen.

Jezus als *Theos*

Tegenover de afgodendienst wordt het Sjema van Israël ('JHWH is één, en hij is de Enige') door Paulus aangevuld met een typisch christelijke belijdenis: "Ook al ijn er zogenaamde goden in de hemel of op aarde – en zo zijn er immers heel wat goden en heren –, wij weten: er is één God, de Vader, uit wie alles is ontstaan en voor wie wij zijn bestemd, en één Heer, Jezus Christus, door wie alles bestaat en door wie wij leven" (2 Kor. 8:5-6). In Filippenzen 2:9 zegt Paulus dat aan Jezus Christus de Naam geschonken is die elke naam te boven gaat: de Godsnaam. Net als in Romeinen 9:5 gaat het dan over de verheerlijkte Christus. Zie verder nog de verbindingen 'onze God en Heer' (2 Tes. 1:12; zo eventueel ook Jak. 1:1) of 'onze God en redder' (Tit. 2:13; zo ook 2 Petr. 1:1), maar het is omstreden of in deze uitdrukkingen een of twee personen zijn bedoeld.

Naast deze paulinische passages vermeldt het Johannes-evangelie de belijdenis van Tomas, die de opgestane Jezus aansprak als 'mijn Heer en mijn God' (Joh. 20:28). Dit vinden we terug in de proloog (Joh. 1:1 en 18; de betekenis van 1 Joh. 5:20 is niet eenduidig). En Hebreeën 1:8-9 past een citaat uit Psalm 45 toe op de verheerlijkte Christus, zodat Hij God wordt genoemd.

De eerste christenen waren allemaal joden. Zij bleven de God van Israël dienen, maar gingen naast de Vader ook zijn Zoon vereren. Daaruit blijkt dat het niet onverenigbaar was met het joodse monotheïsme om Jezus als God te betitelen. Je zou kunnen spreken over een 'mutatie binnen het jodendom' (Larry Hurtado).

Literatuur

- Murray J. Harris, *Jesus as God. The New Testament Use of* Theos *in Reference to Jesus* (Grand Rapids: Baker Book House, 1992).
- Larry W. Hurtado, *How on Earth Did Jesus Become a God? Historical Questions about Earliest Devotion to Jesus* (Grand Rapids: Eerdmans, 2005).
- Hans-Christian Kammler, "Die Prädikation Jesu-Christi als 'Gott' und die paulinische Christologie. Erwägungen zur Exegese von Röm 9,5b", *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 94.3-4 (2003): 164-180.

Kampen,
P.H.R. (Rob) van Houwelingen

Rob van Houwelingen (1955) is sinds 1980 predikant; hij diende tot 2002 4 gemeentes en werd vervolgens hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen. Hij promoveerde in 1988 bij prof.dr. J. van Bruggen te Kampen op een proefschrift over de authenticiteit van de tweede brief van Petrus. Hij publiceerde meerdere commentaardelen in de serie CNT. Tot eind vorig jaar was hij voorzitter van het Hoofdbestuur van Yachad.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Voorgoed verbonden

Van zending tot luisteren, dienen en getuigen

door Kees vanden Boogert

De naam van het Deputaatschap.

De Christelijke Gereformeerde kerken hebben via een instructie van de Particuliere Synode (PS) van het Zuiden in 1931 de vraag naar de relatie van de kerk tot Israël opgepakt. In een instructie vroeg de PS aandacht voor Israël met de volgende woorden: 'dat de Kerk ook eene roeping heeft, om te arbeiden onder de Joden'. Men wilde 'ook Israël , het oude Volk Gods, de stem van het Evangelie doen horen'. De Generale Synode (GS) besloot toen 'Deputaten voor de Zending onder de Joden te benoemen'. Hiermee wordt duidelijk dat reeds voor de oorlog de bezinning van de CGK op de relatie tot Israël op gang gekomen is. De Bijbelse opdracht was het uitgangspunt.
De Holocaust, het uitroepen van de staat Israël in 1948 en herlevend antisemitisme gaven later een extra impuls aan de bezinning op deze relatie.
Vanaf het begin riepen de woorden 'Joden' en 'Zending' vragen op.

De naam 'Joden' was belast vanwege het feit dat de naam 'Israël' aan de Joden werd ontzegd . De naam 'Israël' werd in die tijd aan de kerk toegewezen. De kerk was immers 'het nieuwe Israël', zo meenden velen. Het woord 'Zending' vormde om verschillende redenen een belemmering om onder de Joden te werken:
- vanwege de gewelddadige wijze waarop de kerk de eeuwen door onder hen zending had bedreven.
- omdat 'zending' de benaming werd voor het brengen van het Evangelie aan de volkeren die het Woord van God niet kenden. Bij Israël was dat anders. De Heer heeft zich juist aan Israël geopenbaard. Dit volk ontving de openbaring als eerste.
Voortgaande bezinning leidde ertoe dat de GS van 1953 de naam van het deputaatschap wijzigde. Het werd: Deputaten der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland voor Evangelieverkondiging onder Israël. (Aanvankelijk was het voorstel: 'Deputaten voor Contact met Israël'). Het begrip 'Zending' verdween uit de naam en 'Joden' werd gewijzigd in 'Israël'.

Op de GS van 1989 werd nogmaals een wijziging van de naam voorgesteld rondom het begrip 'verkondiging'.
In de Bijbelse term 'verkondiging' kon toch nog onbewust en ongewild een toon van superioriteit, van arrogantie, doorklinken, een zich verheffen van de kerk boven Israël. De wederkerigheid van de ontmoeting kwam niet tot zijn recht. De bezinning hierover

resulteerde in het besluit de naam te wijzigen in: Deputaten Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Het naar elkaar leren 'luisteren' diende zich aan.

Voortgaande bezinning.
Vanaf 1956 is er binnen het deputaatschap een intensieve bezinning gestart over:
De plaats van Israël in Gods heilshandelen naar de Schriften.
De kernpunten van bezinning cirkelden rond de volgende zaken:

- In het NT zijn er nog beloften voor het volk Israël (Rom. 9-11). Als Israël wordt genoemd gaat het niet om de gemeente uit Joden en heidenen, maar om Israël als volk.
- In het OT staan nog onvervulde beloften op grond waarvan een herstel van het volk Israël te verwachten valt.
- Of het herstel van Israël als natie regelrecht gezien moet worden als vervulling van oud- en nieuwtestamentische beloften is de vraag.
- Het is onjuist te zeggen dat de christelijke kerk in de plaats van het volk Israël gekomen is. De vervangingsleer wordt dus afgewezen. De kerk is in Israël ingelijfd en heeft zo deel aan de beloften.
- God heeft zijn belofte en verkiezing omtrent Israël niet teniet gedaan. Israël blijft volk van Gods belofte.

In de zeventiger jaren wordt de bezinning voortgezet. Expliciet worden de hoofdstukken 9-12 van de brief van Paulus aan de Romeinen besproken. Deputaten werden daarbij geholpen door Prof. J.P. Versteeg, die benadrukte dat de hoofdstukken gelezen moeten worden binnen het geheel van de brief. De hoofdstukken vormen geen apart 'excurs' over Israël. Het centrale begrip in de brief is de 'genade'.

Vanuit de bezinning in deze jaren kwam naar voren:

- Israël is door God nooit afgeschreven. Het afwijzen van Jezus als de Messias betekent dus niet dat God zijn handen van Israël afgetrokken zou hebben.
- Vanuit het gemeenschappelijk hebben van het Woord van God mag de kerk bedenken dat de ontmoeting met Israël iets anders is dan zendingsarbeid. Men leest samen de Schriften (vgl. Lukas 24:13-35). Opnieuw wordt het samen 'luisteren' benadrukt.
- De terugkeer van Israël naar het land is voor het geloof teken dat God nog met het joodse volk bezig is.
- Er is voor Jood en heiden geen heil buiten Christus. Het 'getuigen' wordt hier aan de orde gesteld. Benadrukt wordt: In het gesprek mag de boodschap dat Jezus de Christus is, nooit verzwegen of verduisterd worden.

Met de stelling dat er voor Jood en heiden geen heil buiten Christus is, kwam ook een vraagstuk naar voren dat in de dialoog vooral in de zestiger en zeventiger jaren gespeeld heeft.
Het vraagstuk van: de twee-wegen- leer.
In de twee-wegen-leer gaat het om het volgende:

1. Jezus Christus is voor de volkeren, dus niet-joden, de weg tot de Vader.
2. Het jodendom is voor de Joden de weg tot de Vader.

De joodse theoloog en wijsgeer Franz Rosenzweig (1886-1929), die deze leer sterk gepropageerd heeft, bracht het zo onder woorden:
'Voor de Jood, die al bij de Vader is, is het de roeping bij Hem te blijven, zijn wet te bewaren

en deze als een hoge ethische norm zelf te beleven en anderen voor te leven.
De Christenen hebben hun weg in Jezus om bij de Vader te komen. Voor hen is wedergeboorte nodig, verandering, bekering.'
Deputaten en de GS hebben deze leer met klem afgewezen.
Dr. M. Boertien heeft de afwijzing als volgt gemotiveerd:

- dit betekent verkrachting van de boodschap van het Evangelie;
- miskenning van het wezen van de kerk, de principiële eenheid tussen heidenen en Joden;
- verraad aan de Joden-christenen;
- een dolksteek in de rug van hen die in Israël werken.

De stelling dat er voor Jood en heiden geen heil buiten Christus is, gaf tevens aanleiding om na te denken over de persoon van Christus. Het bracht een bezinning op gang over 'Jezus als de Messias'.
Wie in gesprek met Israël is kan de christologie niet buiten beschouwing laten.
Twee aspecten kwamen daarin met name naar voren:

- De manier waarop de kerken die in Israël vertegenwoordigd zijn de betekenis van Jezus leren en beleven. Het moet voor Israël onvoorstelbaar verwarrend zijn om een beeld te krijgen van Jezus. Sterker nog, in wat ze zien is nauwelijks een Messiaanse gestalte, zoals getekend in het Oude Testament, voor Joden te herkennen. Er wordt veelal een Jezus getekend in wie het voor Joden op grond van de Bijbel verboden is te geloven. Dit wordt nog versterkt door het feit dat een groot deel van de kerken niet wezenlijk in het volk Israël geïnteresseerd is en dus niet met dit volk in gesprek is.
- De manier waarop een deel van de Joden Jezus hebben 'thuisgehaald'. Er is vooral aandacht geschonken aan de bijdragen van Pinchas Lapide en David Flusser. Het zwijgen over Jezus is deels doorbroken. Jezus wordt weer ter sprake gebracht.
  Bewonderenswaardig tegen de achtergrond hoe de kerk eeuwenlang met Joden is omgegaan. Tegelijk komt de vraag op of in het thuishalen van Jezus het totale getuigenis van de Schriften over Jezus oplicht.

Over beide aspecten is het volgende te zeggen:

- Het is en blijft noodzakelijk dat de kerken het gesprek met Israël aangaan. Het lijkt al lang bezig te zijn, maar het is in werkelijkheid nog maar net begonnen. Het wegnemen van valse beelden, vooroordelen, vijandschap is een eerste vereiste. Daarnaast zal men elkaar in positieve zin rondom de geopende Bijbel moeten leren kennen. Hoe leest Israël de Bijbel is daarbij een belangrijke vraag.
- Van het 'thuishalen' van Jezus kunnen we veel leren over de persoon en het werk van Jezus tegen het licht van zijn tijd en over de joodse opvattingen van zijn dagen. Daarnaast zullen aspecten over Jezus, waaraan men in joodse kring voorbijgaat, zoals de belijdenis van Jezus de Messias, de Zoon des Mensen en de Zoon van God als waarachtig mens én waarachtig God, betuigd moeten blijven worden. De uniciteit van Jezus blijft één van de kernzaken.

Vanaf 1995 tot 2000 vond de bezinning van Deputaten over de relatie van de kerk tot Israël plaats rond het thema 'dienst der verzoening'. Hier kwam het aspect van het 'dienen' sterk naar voren.

Hoe mogen en kunnen we als mede-erfgenamen van de belofte Israël dienen?

Nadat in 2002 een samenwerkingsverband is ontstaan tussen de Gereformeerde Zendingsbond (GZB), de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) en de Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK), het Centrum voor Israëlstudies (CIS), heeft de bezinning zich voortgezet.

Visiedocument
Ten dienste van de kerken stelde deputaten Kerk en Israël het visiedocument 'Voorgoed verbonden' samen. In dit document, een visie op hoofdlijnen, brengt deputaten in tien stellingen de resultaten van jarenlange bezinning onder woorden. Het document werd op de synode van 2010 aan de kerken aangeboden.

De tien stellingen:

Voorgoed verbonden
visie op de relatie tussen Kerk en Israël in tien punten

1. God blijft trouw aan Israël, het volk dat Hij als eerste gekozen heeft en liefheeft.
2. Jezus Christus is de beloofde Messias, die allereerst tot Israël kwam. Hij is de enige weg tot de Vader.
3. Gelovigen uit de volken mogen zich met hun kinderen ingelijfd weten bij Israël, als wilde takken geënt op de oude stam van een olijfboom.
4. Omdat Jezus Christus, onze Heiland, via Israël tot ons is gekomen, bestaat er een levende en wezenlijke verbondenheid van de kerk met Israël.
5. De levende en wezenlijke verbondenheid van de kerk met Israël vraagt erom samen te luisteren naar de Schriften. Zoals het Oude Testament niet volkomen kan worden begrepen zonder het Nieuwe, zo het Nieuwe niet zonder het Oude.
6. Diep verbonden met Israël beleven wij als kerk een smartelijke scheiding: het grootste deel van Israël erkent Jezus Christus niet als de vervulling van de Schriften.
7. Diep ootmoedig erkennen wij de schuld van de kerk in hoogmoed, traagheid en vormen van antisemitisme.
8. Diep bewogen zoeken wij de ontmoeting met Israël en willen ons daarin voor het Evangelie niet schamen.
9. Verzoening in Christus is een geschenk met persoonlijke maar ook politieke perspectieven.
10. Met Israël geloven wij dat God een nieuwe toekomst schept; als kerk geloven wij dat deze toekomst al begonnen is met de komst van Jezus de Messias en wij zien met verwachting uit naar het behoud van heel Israël.

Gesprek - getuigenis – dienst
Gods heilshandelen met zijn volk Israël gaat door, zo hebben we uit het bovenstaande vernomen. Maar Gods heilshandelen met de volkeren gaat eveneens door. Door dit heilshandelen van God zijn Israël en de kerk uit de volkeren 'voorgoed verbonden'.
Wat is nu de roeping van de kerk uit de volkeren ten aanzien van Israël?
De roeping van de kerk kan in drie gelijkwaardige woorden worden aangegeven:

1. Gesprek - luisteren

   Er is een 'zelfverstaan' bij de Joden. Dat moet serieus genomen worden. Dat zelfverstaan is bij het joodse volk voortgekomen vanuit het luisteren naar de Schriften. Hoe Israël zichzelf ziet op grond van de Schriften, moet gehoord worden. Er is ook een zelfverstaan bij de kerk. Bij Joden die in Jezus geloven. Bij gelovigen uit de volkeren. Dit zelfverstaan moet eveneens serieus genomen worden.

Dat vraagt om een gesprek van gelijkwaardige gesprekspartners. Dit gesprek moet gevoerd worden met wederzijds begrip, zonder zelfverheffing.

2. Getuigenis – getuigen

   In het gesprek waarin van zelfverstaan sprake is, klinkt altijd een overtuiging mee, een getuigenis. Men legt zo'n getuigenis elkaar niet op, maar het mag in een echt gesprek niet achterwege gelaten worden. Als kerken geloven we dat Jezus de Messias van Israël is. Jezus heeft niet alleen voor ons uit de volken heilsbetekenis, maar ook voor Israël. Het valt juist op dat Jezus Zelf in de Evangeliën benadrukt dat Hij gekomen is tot behoud van de verloren schapen van zijn volk. Daarom wordt in de ontmoetingen in Israël tot op Jezus doorgesproken. Van Hem wordt getuigd.

3. Dienst – dienen

   Ingelijfd zijn in Israël betekent ook dienst aan Israël. Dienst aan Israël heeft vóór de samenwerking binnen het CIS altijd een theologisch karakter gedragen. Inmiddels wordt aan Israël ook diaconale hulp verleend. Hulp in nood waarmee ook een brug geslagen wordt tussen Joden en Palestijnen.

De drie aspecten van de roeping van de kerk aan Israël, zoals ooit door deputaten verwoord en door de Christelijke Gereformeerde Kerken bij het werk in Israël toegepast (gesprek-getuigenisdienst), worden ook bij het CIS als uitgangspunt gehanteerd. Nu geformuleerd met de woorden, luisteren-dienen-getuigen. Het karakter van het werk is dus hetzelfde gebleven.

Het werk in Israël zelf

Begin jaren zestig wordt de eerste werker uitgezonden naar Israël.
Samenwerking met andere kerken:
Vanaf het begin is gekozen voor een brede opzet. De opdracht was om niet als afzonderlijke kerk te gaan werken, maar om zoveel mogelijk samen te werken met protestantse kerken en zendingsorganisaties die daar al werkzaam waren. Ds. M. Boertien kreeg de belangrijke positie als fulltime secretaris van de United Christian Council in Israël.
Als kerk afzonderlijk gaan werken zou bewerken dat men door joodse groeperingen aangemerkt zou worden als zoveelste zendingsorganisatie. Dat zou meer vervreemding dan toenadering bewerken.
Die geïsoleerde positie van de kerken bestond echt, zo werd al snel duidelijk.

Platform voor bezinning:
De meeste kerken die in Israël werkzaam waren, zaten nog helemaal op de lijn van 'zending', dikwijls ook nog vanuit de 'vervangingsgedachte', de kerk in de plaats van Israël.
In deze periode is de 'Faternity' ontstaan, een platform waar bezinning plaatsvond over de relatie van de kerk tot Israël en over de wijze waarop de ontmoeting met Israël op een Bijbelse manier plaats kon vinden. Het liep wat parallel met de bezinning binnen deputaten, hierboven beschreven.

Joods/christelijke gesprekskringen:
In dezelfde periode ontstonden ook diverse platforms waar Joden en christenen met elkaar in gesprek raakten. Dialooggroepen van heel verschillend niveau. Ontmoetingen kwamen tot stand en groeiden uit. Vanuit deze groepen ontstonden dikwijls persoonlijke contacten en kreeg men ingang in synagogen. Men ging als Jood en christen bij elkaar op bezoek. Deze groepen bestaan nog, maar accenten worden verlegd naar contacten met:

Joodse onderwijsinstituten:
Het mooie hiervan is dat het steeds meer mogelijk wordt om samen de Schriften te openen, van zowel het Oude- als het Nieuwe Testament. Er wordt meer ruimte aan elkaar gegeven.

Messiasbelijdende Joden:
In de beginperiode waren er maar weinig en dan ook nog heel kleine gemeenten. Contacten zijn er altijd geweest en gelegd, maar de CGK heeft zich nooit speciaal alleen maar gericht op Messiasbelijdende gemeenten. Men wilde en wil gericht zijn op geheel Israël. Wel worden er nog steeds contacten onderhouden en waar mogelijk ondersteuning gegeven.

Palestijnse christenen:
Ook met deze groepering werden en worden contacten onderhouden en met hen naar een weg van verzoening gezocht.

Kees van den Boogert

Kees van den Boogert (1946) is emeritus predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Van 1995 – 2000 is hij in Israël werkzaam geweest als Israëlpredikant. Standplaats Jeruzalem. Na zijn terugkeer uit Israël is hij door de GS van de CGK benoemd tot adviseur van deputaten Kerk en Israël. Hij is bestuurslid namens Kerk en Israël van het Centrum voor Israëlstudies.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

ISRAËL UNIEK[1]

-waarom Israël (niet) bijzonder is-

door Aalt Visser

Dank voor uw uitnodiging om een bijdrage te leveren aan deze studiedag.
U gaf mij de werktitel -waarom Israël (niet) bijzonder is- De titel die ik boven mijn bijdrage heb geschreven verraadt mijn visie op die werktitel[2]. Intussen is die werktitel wel relevant.
Recente ontwikkelingen binnen wat 'de gereformeerde gezindte' heet, tonen dat aan.
In dit verband wijs ik op enkele boeken en berichten.

1 Deze 'digitale bijdrage' is de uitgewerkte versie van de lezing zoals deze op 4 oktober 2013 in Kampen door Ds. A. Visser is gehouden.
2 De titel *Israël uniek* is ingeven door het boek van Lance Lambert, *Israël is Uniek*, Nijkerk 1989

1. Herleving 'vervangingstheorie'*[3]

Dat de vervangingstheorie die vele jaren in de kerk heeft bestaan, -namelijk dat de voorrechten die met de roeping en verkiezing van Israël gegeven waren, zouden zijn overgegaan op de gemeente van Christus en dat na de komst van Christus het historische Israël geen rol meer speelt-, nog steeds aanwezig is binnen orthodox- protestantse en reformatorische kerken, blijkt uit recente publicaties[4].

"De discussie over kerk en Israël is weer opgelaaid" zo kopt een krant die dagelijks op de deurmat van zich reformatorisch noemende christenen valt. "Vooral de christelijke gereformeerde theoloog dr. Steven Paas sr. gooide met zijn boek 'Christian Zionism Examined' olie op het vuur: de kerk moet geen aparte plaats meer toekennen aan het na-Bijbelse Israël.[5]

Ik verwijs in dit verband ook naar de "Open brief over Israël aan Nederlandse christenen", geciteerd in hetzelfde nummer van genoemd dagblad. In deze Open Brief van de hand van een aantal theologen rond dr. Paas sr. en de anglicaanse priester dr. Jos Strengholt (Caïro), worden de door het Christenzionisme beïnvloede reformatorische en evangelische broeders en zusters "opgeroepen om terug te keren tot de kernboodschap van de Schrift, zoals die in de Reformatie is herontdekt." In deze brief staat met zoveel woorden: "Buiten Christus om geestelijk gefascineerd zijn door fysiek Israël kan het 'sola' van de genade slechts ondermijnen. We zijn geroepen terug te keren naar de verkondiging van het vrije aanbod van de genade van het Evangelie aan alle volken, inclusief alle kinderen van Abraham. Daartoe behoren ook alle Joden en Palestijnen."[6]

Op 27-09-2013 kopt dezelfde krant: "Dr. Van Campen: Israël dreigt splijtzwam te worden in Gereformeerde Bond".[7] De erfenis van de jarenlange bezinning op Israël binnen de Gereformeerde Bond staat ter discussie, constateert dr. M. Van Campen. Zijn terugtreden uit het hoofdbestuur is volgens de emeritus predikant uit Ede niet los te zien van de jarenlange bezinning op de plaats van Israël binnen de Gereformeerde Bond.

Ik onthoud mij verder van enig oordeel met betrekking tot dit besluit omdat dit een interne bestuurskwestie betreft. Maar een en ander roept wel veel vragen op. [8]

2. Veranderende (politieke) visie

Ook met betrekking tot de politieke visie op de staat Israël en de Palestijnse kwestie, lijkt zich in Nederland verandering voor te doen. Een recent onderzoek door de EO n.a.v. het 65-

---

3 De met * aangegeven gedeelten zijn tijdens de studiedag voorgedragen.

4 Dat er al langere tijd sprake is van reactionaire beweging in dezen, blijkt onder andere uit het themanummer 'Visie op Israël in de Sow-kerken, gereformeerde gezindte en evangelische kring' van *Kontekstueel, Tijdschrift voor gereformeerd belijden nu*, 15e Jaargang nr. 6, juli 2001. Daarin schrijft o.a. J. Stelwagen: "Het voortslepende conflict met de Palestijnen maakt het moeilijker de Israëli's te zien als uitverkoren volk". Expliciet waarschuwt hij ervoor weer niet terug te vallen in "het oude christelijke anti-judaïsme en superioriteitsgevoel".

5 Arie de Heer en Maarten Stolk, *In debat rond Israël, kerk en christenzionisme*, RD 10-11-2012, n.a.v. Steven Paas, *Christian Zionism Examined. A Review of Ideas on Israël, the Church and the Kingdom, Steven Paas;* uitg. VTR, Neurenberg, 2012. Dr. Mulder merkt in dit debat hierover op: „Dit is de meest zuivere vorm van vervangingstheologie".

6 De open brief was ondertekend door dr. M. A. van den Berg, predikant van de hervormde Morgenster-gemeente in Zoetermeer; de Nederlands gereformeerde emeritus predikant drs. H. de Jong uit Zeist; de "gereformeerd-evangelische" theoloog dr. E. van der Meer uit Malawi en de gereformeerd vrijgemaakte emeritus predikant ds. W. Wierenga uit Midlaren.

7 Reformatorisch Dagblad (RD), 27-09-2013, Redactie kerk

8 Zie W. van Egdom en M. Stolk, *Erfenis van Israël*, gepubliceerd in *Kruispunt* (RD, 03-10-2013). Zij schrijven: "Een gesprek over de Bijbelse visie op Israël zou niet tot conflicten hoeven leiden. Toch is dat exact wat er nu gebeurt."

jarig bestaan van de staat Israël geeft aan dat Nederlanders kritischer zijn over Israël dan zo'n 15 jaar geleden.
Ik citeer uit dat onderzoek: "Een derde van de Nederlanders is kritischer naar de politiek van Israël dan vroeger. De helft van de Nederlanders vindt tevens dat de afscheiding (hek/muur) leidt tot schending van mensenrechten. Slechts 1 op de 7 Nederlanders zal Israël altijd blijven steunen en zegt dat Judea, Samaria, Oost-Jeruzalem en de Golan bij Israël horen". Deze tendens van veranderende politieke visie op Israël is ook onder christenen bezig te veranderen.

3. Een Ander Joods Geluid
In dit kader noem ik ook de beweging Een Ander Joods Geluid. De voorzitter van deze beweging, de heer J. Hamburger en de adviseur van EU-beleid Israël/Palestina, de heer W. G. Aldershoff gaven onlangs in een krantenartikel[9] hun visie over de Israëlische en Palestijnse rechten met betrekking tot de verdeling van het land. De Palestijnen zijn, volgens genoemde auteurs, door Israël in een vrijwel onmogelijke onderhandelingspositie gedrongen. Dat betekent dat de EU zich sterk moet maken voor een ook voor de Palestijnen aanvaardbare oplossing. Dat dit een zeer complexe materie is laat de reactie op dit artikel zien van Dr. Matthijs de Blois[10]: "G. Aldershoff en J. Hamburger laten de geschiedenis van Israël ten onrechte beginnen bij de delingsresolutie uit 1947". Dat heeft volgens De Blois grote consequenties. Hij voert een pleidooi om terug te gaan naar het bindend besluit van de Volkenbond uit 1922, waarbij een veel groter gebied aan Israël is toegewezen, dat zou moeten dienen als Joods nationaal tehuis[11].

Deze voorbeelden van verschuiving van theologische en politieke visie op Israël aan de rechterflank van kerkelijk Nederland, maken een bezinningsdag als deze zeer relevant, toegespitst ook op de vraag 'Waarom is Israël (niet) bijzonder?'
Eerst iets over dat 'niet bijzonder'

Kritische vraag.
In 1970 verscheen het geruchtmakende geschrift 'Israël- volk, land en staat' dat door de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk als kanselreiking werd uitgegeven[12]. Aangaande het thema 'land' stelt het rapport, dat er naar het besef van Israël een volstrekte eenheid is tussen nationaal-politiek en geestelijk-godsdienstig leven. De grond voor dit zionisme zou liggen in de Bijbel waarin de blijvende band tussen Israël en het land van de belofte wordt benadrukt onder andere in Amos 9:15 en Zacharia 8. Jeruzalem zou hier dan een speciale plaats in hebben. Maar hoe bijzonder is dan dit volk en dit land? Zou Israël ook niet gewoon een nummer kunnen zijn op een ranglijst van volken, dat vervangen kan worden door een

9 RD, 10-09-2013

10 Universitair docent verbonden aan de afdeling staatsrecht, bestuursrecht en rechtstheorie van de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht

11 RD, 11-09-2013

12 Dit geschrift (Handreiking) was het uitgangspunt voor de werkgroep Theologische Bezinning van het Centrum voor Israëlstudies (CIS), die zich intensief heeft beziggehouden met de vragen die het ontstaan en voortbestaan van de staat Israël stelt aan de christelijke theologie. In de bundel *Israël, volk, land en staat, terugblik en perspectief*, onder redactie van M. van Campen en G.C. den Hertog, Zoetermeer 2005, geven verschillende auteurs hun visie hierop weer.

ander volk? Anders geformuleerd: impliceert het verbond dat God sloot met Abraham dat Israël ook als natie onopgeefbaar is?[13]

Niet bijzonder

In het gesprek tussen dr. Michael Mulder van het CIS met dr. Steven Paas sr., waaraan ik hierboven refereerde, laat laatstgenoemde zich hier in negatieve zin over uit: "Ik voel verbondenheid met Israël, maar niet meer dan met het Nederlandse of het Malawische volk." Op de vraag van de gespreksleiders 'of Christenen een andere God aanbidden dan Joden', is zijn antwoord: „Inderdaad, want we kennen God alleen door Jezus Christus." En even verder in het gesprek, als het gaat over het gebed voor Israël: "Natuurlijk moet er voor Israël worden gebeden, maar niet meer of minder dan voor bijvoorbeeld Nederland".
De verslaggevers van het gesprek tussen de beide heren concluderen dan: "Wie nog een aparte plaats voor het na-Bijbelse, etnische Israël in Gods heilsplan ziet, doet volgens de voormalige zendeling tekort aan het unieke werk van Christus. Van een toekomstig herstel van Israël in de heilsgeschiedenis is dan ook volgens hem geen sprake. Tussen het volk Israël in de Bijbel en nu mag geen isgelijkteken worden gezet, aldus Paas. Bovendien, zo is zijn mening, kan een overdreven liefde voor het volk Israël in geval van teleurstelling gemakkelijk omslaan in vormen van antisemitisme. „Denk aan de reformator Maarten Luther, die het boekje 'Over de Joden en hun leugens' schreef, zo waarschuwt hij tenslotte". [14]

Die laatste opmerking neem ik ter harte. Maar wordt met wat Paas eerder opmerkt niet met één grote armzwaai alles wat in de afgelopen 50 jaar aan nieuwe inzichten over Israël in de theologie naar voren is gebracht, van tafel geveegd?
Gelet op bovenstaande getuigt het van moed van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt om -met de vlag van deze bijzonder studiedag in top- van wal te steken, terwijl een storm van kritiek op de zogenaamde 'Israëltheologen' over de geformeerde wateren raast en mensen op posities, waarop zij zich door Gods Geest geleid weten, aan het wankelen brengt.

Hermeneutische kwestie*

---

13 Tot een kritische houding ten opzichte van de staat én het volk Israël roept ook het zogenaamde Kairosdocument (Nederlandse versie: *Het uur van de waarheid*). Op dinsdag 22 december 2009 werd in de Domkerk in Utrecht een document gepresenteerd aan de leiders van de PKN. Dit document is geschreven door een groep Palestijnse kerkleiders die in het document de kerk oproepen om zich 'met liefde ' tegen Israël te keren. Dit document werd gepresenteerd als een 'schreeuw van hoop waar geen hoop is' en wees met een beschuldigende vinger in de richting van Israël. Israël is de bron van het lijden van de Palestijnse christenen. De 'gruwelijke' Israëlische bezetting moet aangemerkt worden als zonde en is dé oorzaak van alle ellende.

14 Vergelijk G. van de Brink en C. van der Kooi in *Christelijke Dogmatiek* (2012), pag. 607. Genoemde auteurs merken in hun uitleg van het woord jodendom nog op, "dat de traditionele beeldvorming rond het antieke jodendom als door en door legalistisch onjuist is. Er zal op zijn minst met meer nuance gesproken moeten worden (temeer omdat er natuurlijk een verband is met Luthers radicaal-negatieve beeld van het antieke jodendom en zijn felle antisemitisme)". Van de Brink en Van der Kooi gebruiken in dit verband de term 'joods etnocentrisme', iets waartegen Paulus zich keerde. "Paulus zag in dat etnocentrisme echter geen geïsoleerd kwaad, maar een concretisering van de algemeen-menselijke neiging om zich te beroemen op eigen kwalificaties of prestaties in plaats van alleen te vertrouwen op het werk van Christus. Daarom heeft zijn rechtvaardigingsleer ook een veel algemenere strekking dan dat ze slechts in het kader van de joods-christelijke verhoudingen begrepen zou moeten worden" (608). Als deze conclusie juist is, relativeert dit ook sterk de kritiek die onder andere door dr. Paas sr. naar voren wordt gebracht op het 'christenzionisme', dat hij zelf omschrijft als "mensen met een niet in de Schrift te funderen fascinatie voor het na-Bijbelse Israël". Alsof het na-Bijbelse Israël en het huidige jodendom ten principale een ander Israël zou zijn dan het Israël en jodendom in de tijd van Paulus. Blijkbaar is voor Paulus het joodse etnocentrisme geen hindernis om zich met hart en ziel verbonden te weten met zijn eigen joodse volk.

Het moge duidelijk zijn dat hier op de achtergrond een enorm hermeneutisch vraagstuk zit. De hermeneutische kwestie die hier aan de orde is, gaat onder meer over de vraag of het Israël in het Nieuwe Testament een ander Israël is dan het huidige en of er met de komst van Christus wezenlijk iets veranderd is met betrekking tot de Oudtestamentische beloften die specifiek aan Israël als volk en land gegeven zijn. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is van belang is dat duidelijk is wat we precies bedoelen met 'Israël'.

Begripsbepaling*
Als wij over Israël spreken hebben we het dan over de staat Israël of over het Joodse volk? En als het over het joodse volk gaat, hebben we het dan over het bijbelse volk Israël of over het Israël van nu? Of -en dat is een vijfde mogelijkheid- bedoelen we met Israël alleen het Joodse geloof, het zogenaamde jodendom, wat in de theologische wereld ook wel wordt aangeduid met 'de synagoge' ? De vraag die hierbij opkomt, is of wij deze aanduidingen wel van elkaar kunnen scheiden. Met Van den Brink en Van der Kooi in hun Christelijke Dogmatiek (2012) kies ik er voor Israël te beschouwen "als een aanwijsbare volksgemeenschap waaraan God zich heeft geopenbaard en zijn beloften heeft geschonken". Daarmee is Israël zowel een etnische als een godsdienstige grootheid. In het Oude Testament (Tenach) vallen deze doorgaans ook samen. In het verbond dat God met Abraham sluit komt ook het land mee.
Dit brengt mij tot de stelling: Israël is uniek.

Bijbels getuigenis*
Voor een fundering van deze stelling neem ik mijn uitgangspunt in Hosea 14:7. Daar lezen wij: "zijn (Israëls) pracht zal zijn als die van de olijfboom" (HSV). Uit Jeremia 11: 16 wordt duidelijk dat God deze olijfboom zelf geplant heeft. Ook lezen we daar dat er takken zullen worden afgehouwen. God kan blijkbaar met die olijfboom doen wat Hij wil. Israël bestaat als volk én natie bij de gratie van God. Hij heeft Israël verkoren, niet omdat het beter zou zijn dan de andere volken. In Deut. 7: 6-8 wordt dit met zoveel woorden gezegd: "Want u bent een heilig volk voor de HEERE, uw God. De HEERE, uw God, heeft ú uitgekozen uit alle volken op de aardbodem om voor Hem tot een volk te zijn dat Zijn persoonlijk eigendom is. Niet omdat u groter was dan al de andere volken heeft de HEERE liefde voor u opgevat en u uitgekozen, want u was het kleinste van al de volken. Maar vanwege de liefde van de HEERE voor u, en om de eed die Hij uw vaderen gezworen had, in acht te nemen.
Nu kan er veel met die olijfboom gebeuren, maar -en dat getuigenis klinkt door in zowel de Tenach als ook in het Nieuwe Testament- zijn wortel blijft.
Omdat God zijn volk nooit heeft verstoten en ook nooit zal verstoten in eeuwigheid.
Daarvan getuigt Paulus in Romeinen 11 op zeer indringende wijze:
'Heeft God zijn volk verstoten?' Met deze vraag stuwt de apostel zijn betoog naar een climax[15].
Israël, het slechtste jongetje van de klas, ongehoorzaam is tot op het bot, een olijfboom die het waard is met wortel, stam en tak te worden gerooid, toch niet verstoten!
Alle pogroms tegen de joden en Shoah ten spijt. De Eeuwige is trouw aan Zijn woord.
De vraag 'heeft God zijn volk verstoten?' wordt dan ook door Paulus gepareerd met een krachtig: 'volstrekt niet!'

15 Vgl. A. Visser, *Gods olijfboom*, Theoligia Reformata, jaargang 50, nr. 2, juni 2007, pag. 109-113

De apostel is zelf een voorbeeld van deze trouw van God[16]. En met hem al degenen die God Zichzelf heeft doen overblijven als concrete gestalte van de 'zevenduizend die hun knie niet voor de Baël hebben gebogen'. De profeten spreken met het oog hierop over het 'overblijfsel' of de 'rest'. Die 'rest' is geen restafval, dat je naar believen kunt omvormen in of vermengen met ander materaal, waarbij het oorspronkelijk materiaal onherkenbaar wordt. Het gaat hier om een levend overblijfsel. Jesaja heeft het in hoofdstuk 11 over een tronk. Het is dezelfde stam als waaruit de Messias Jezus geboren is. Zo is en blijft de zaligheid uit de Joden.

Vervreemding en verkiezing

Daarmee wordt het feit dat een (groot) deel van Israël zijn Messias verworpen heeft, niet gebagatelliseerd. Bevangen door een geest van diepe slaap, is hun ontgaan wat met hun Messias is gedaan. 'Ogen om niet te zien' en 'oren om niet te oren' hebben velen tot op de huidige dag.

Zonder aan hun eigen verantwoordelijkheid in dezen voorbij te gaan moet het Schriftwoord blijven staan: God heeft hun gegeven een geest van de diepe slaap, tot op de dag van heden" (Rom. 11: 8)

Dit is gebeurd aan Israël, opdat door hun val de zaligheid de heidenen zou toekomen!

Maar dat is hier niet het laatste wat over Israël wordt gezegd: "Als dan hun val voor de wereld rijkdom betekent en het feit dat zij achteropkomen rijkdom voor de heidenen, hoeveel te meer hun volheid!" (vs. 12). Voor zover hier sprake is van verwerping door God, is deze temporeel. God zal de dode takken, die (tijdelijk) zijn afgehouwen van de olijfboom, opnieuw inplanten. Als het leven uit de doden zal dat zijn. Wee ons als wij deze Schriftwoorden wegredeneren met een ecclesiologie waarin de nodige zelfreflectie ontbreekt.[17]

Eerstelingen

Velen in Israël zijn al opgestaan tot dat nieuwe leven. Laten we niet vergeten: de kerk (van Christus) is ontstaan in Israël en heeft aanvankelijk alleen uit joden bestaan. En de stroom van de Geest die op Pinksteren begon onder het joodse volk met de erkenning dat Jezus (Joshua) de Messias is, gaat door tot de dag van vandaag, al is deze bij tijden wel erg smal en is het totale aantal (Jezus als de) Messiasbelijdende joden in onze tijd nog gering.

Volgens Paulus, althans zo versta ik hem, zijn deze weinigen niet alleen exemplarisch voor de ongelovige massa van Israël, maar heiligen zij deze ook[18]. Dit is een uiterst belangrijk gegeven. De 'eerstelingen' zijn zij van de grote oogst die er aan komt. Maar ook jood die niet in Jezus als de Messias gelooft, is een geheiligd mens! In dit verband schrijft Paulus: 'En als de eerstelingen -wat naar mijn overtuiging gelezen moet worden als: degenen onder Israël die als eerste Jezus als de Messias belijden- heilig zijn, dan het deeg ook, en als de wortel heilig is, dan de takken ook" (vs. 16).

Messiasbelijdende joden vormen zo met hun belijdenis dat Jezus de Christus is, mede het wortelstelsel dat de hele olijfboom draagt! Want: 'U draagt de wortel niet, maar de wortel u'.

---

16 Rom. 11:1

17 Vgl. Handreiking "*Israël, volk land en staat*": "De kerk heeft, *evenals Israël* (cursief A.V), altijd naast tekenen van haar identiteit ook tekenen van vervreemding getoond"(p. 20)

18 Zie Rom. 11:16

Verbond als basis*

Wat wordt er nu precies met die wortel bedoeld? Dat is nog niet zo eenvoudig. Wie die wortel zonder meer op Israël betrekt als etnische entiteit loopt naar mijn mening vroeg of laat vast met andere gegevens uit de Schrift. Het komt mij namelijk als on-Bijbels voor, dat God zijn rijk bouwt op mensen, al vormen zij het uitverkoren volk[19].

De wortel waar Paulus over schrijft acht ik daarom geen metafoor te zijn voor het volk van God, maar voor het verbond van God met zijn volk. In het vervolg van dit hoofdstuk worden immers de genadegaven van God en zijn roeping -beiden inherent aan het verbond met Abraham- genoemd en geroemd als basis van het bestaan van Israël. De wortel is dus alles wat God aan Abraham heeft beloofd in het kader van het verbond. Door die wortel wordt Israël gedragen, evenals allen die -verbonden met Israël- de God van Israël en zijn Messias belijden. De wortel draagt u!

Anders gezegd: “Zonder Israël geen kerk".[20] Dit is naar mijn overtuiging een ‘theological principal’ van de eerste orde; een Bijbels basisprincipe dat geen ruimte laat voor enig superioriteitsgevoel onder christenen.[21] Dat die wortel niet los te denken is van de Messias Jezus of -zoals wel beweerd wordt, de Messias zelf is, lijkt mij op grond van een breder theologisch verstaan van de Schrift, een aannemelijke gedachte. Uit Romeinen 11 valt dit echter niet zonder meer op te maken.

U, zo zegt Paulus, bent als takken die zijn afgehouwen van een wilde olijfboom en ingeënt in de goede olijfboom. Verheft u dan niet boven de natuurlijke takken van de olijfboom, die (tijdelijk) zijn afgehouwen. Anders gezegd: verheft u als gelovigen uit de heidenen niet boven een jood die Jezus nog niet als de Messias belijdt. “Heb geen hoge dunk van uzelf, maar vrees” (vs. 20). Wij zijn als heidenchristenen van huis uit ‘mensen van de Edda’ niet ‘mensen van de Thora’ (Miskotte). [22] Israël is uniek!

Oud en nieuw verbond*

Nadenkend over het verbond van God als basis voor Gods blijvende bemoeienis met Israël, is het van belang dat we ons realiseren dat het hier gaat over het verbond met Abraham. Zij die op grond van 2 Korintiërs 3 en Hebreeën 8 menen te kunnen stellen dat het oude verbond heeft afgedaan en dus voor Israël geen specifieke belofte meer zijn met betrekking tot de bekering (Jer.31), gaan voorbij aan een nauwkeurige exegese van deze Bijbelgedeelten. Dr. M.J. Paul heeft in een publicatie van het Centrum voor Israël studies, die verscheen als reactie op het rapport Israël, volk land en staat, naar mijn mening overtuigend aangetoond dat het in 2 Korintiërs 3 en in Hebreeën 8 gaat om het Sinaï- of het zogenaamde Mozaïsche verbond. Dat verbond is verouderd. Een nieuw verbond heeft daarvoor plaats gemaakt, namelijk het verbond waarvan Christus de Middelaar is. De offerdienst is voorbij, nu Christus eens en voor goed het offer gebracht heeft van Zijn eigen leven. Daarmee is ook duidelijk dat het hier niet over het gehele Oude Testament gaat. Zo blijft het verbond met Abraham dus voor Israël van kracht. Paul citeert in zijn eerder genoemde bijdrage de Messiasbelijdende jood A. Saphir (1831-1891), die in zijn boek Een Hebreër over de brief aan

---

19 Vgl. voornoemde publicatie in *Theologia Reformata.*

20 Titel informatiefolder Centrum Voor Israëlstudies (CIS)

21 Vgl. http://www.kerkenisrael.nl/voi/voi41-1d.php.

22 Vgl. Dr. H. Vreekamp in *Kontekstueel*, 15e Jaargang nr. 6, juli 2001, pag. 9: “Het christendom is geen nieuwe godsdienst naast of na de godsdienst van Israël. Alleen in het geval dat het Nieuwe Testament werkelijk los verkrijgbaar zou zijn, alleen wanneer Christus ook los van Israël gekend zou kunnen worden, zouden we mogen spreken van een nieuwe religie”.

de Hebreën het volgende schrijft: “Niemand kan dit deel der profetie (Jeremia 30 tot 33) lezen en de geringste twijfel koesteren, dat letterlijk Israël het zaad van Abraham en hun herstel in hun eigen land het onderwerp vormt van deze Goddelijke belofte” en “ De wet van Mozes, het oude verbond, was de verdwijning nabij. Maar de Messiaanse beloften waren nimmer met deze bedeling in verband gebracht. Zij waren gegrond in de belofte aan Abraham en vervuld in het verbond der genade”.[23]
De miskenning van de gave van het verbond in de Messias heeft de bijzondere verhouding tussen God en Zijn volk dus niet opgeheven. God laat Zijn volk niet los, ook al keren zij Hem de rug toe. Dit is je reinste genade! Jakob (Israël) blijft zonder meer Gods eerste keus. Zo komt ook Gods gerechtigheid tot uitdrukking, doordat Hij Zijn beloften nakomt (Rom. 9:13 v.). Niet op grond van de ‘werken’, maar omdat God de Roepende is. Alle roem van mensenkant (ook van Israël) is hier uitgesloten. God alleen komt hiervoor eer toe!
De (tijdelijke) verwerping van Israël is dus een intermezzo, een ‘tussenspel’, waarin de heidenen de tijd krijgen om zich te bekeren. Het gaat God uiteindelijk om de uitvoering van Zijn totale plan, waartoe ook de bekering van Israël behoort.

Heel Israël

Het is in dit verband van belang, dat we proberen antwoord te geven op de vraag wat Paulus bedoelt als hij schrijft: “En zo zal heel Israël zalig worden” (Rom. 11:26). Het woordje ‘zo’ moet o.i. in verband gebracht worden met het vorige vers. Heidenen zijn tegen nature in de tamme olijfboom als wilde takken geënt. Maar ook de natuurlijke (edele) takken worden geënt. God zal Zijn eigen volk weer op zijn eigen stam enten. Als de volheid der heidenen zal zijn ingegaan. “Volheid” duidt niet alleen op een groot getal, maar vooral ook op het tot zijn bestemming komen van Gods raad met betrekking tot de volkeren. “Volheid der heidenen” betekent dus niet alle heidenen, hoofd voor hoofd, maar: de volle oogst van het heidendom. “Zo zal geheel Israël zalig worden”. Dat is: op deze manier! Langs deze weg. Nadat de volheid der heidenen zal zijn ingegaan. Daar zit ook een soort tijdsbepaling in: dán, als dat voorgaande gebeurd is, zal geheel Israël zalig worden.
Het gaat hier intussen over hetzelfde Israël als in de voorgaande verzen: het volk dat uit Abraham is voortgekomen, en niet een soort ‘geestelijk’ Israël (joden en heidenen bij elkaar). ‘Heel Israël’, zegt Paulus. Deze uitdrukking loopt parallel met de volheid der heidenen. Het gaat hier dus om de ‘volle oogst’, maar dan nu van Israël. Dat zijn er overigens “niet enige weinigen, maar een zeer grote menigte en gelijk als de ganse Joodse natie!” zo leggen de kanttekenaren van de Statenvertaling deze woorden op verrassende wijze uit. De achterstand wordt dus ingehaald.

‘De rest’

Het ‘getal’ dat uit Israël alsnog tot het nieuwe volk van God wordt toegebracht, heet het “overblijfsel overeenkomstig de verkiezing der genade”(Rom. 11:5). Het woord ‘overblijfsel’ zou de indruk kunnen geven dat hier een tegenstelling ligt met het woord ‘geheel’, maar in het ‘overblijfsel’ is het geheel vertegenwoordigd. In principe gaat het om het volk in zijn totale volksbestaan.[24] God heeft immers met het hele volk Zijn verbond gesloten! Israël is als vólk verbonden mét en geborgen in de Naam van de Eeuwige, hetgeen niets af doet van de noodzaak van persoonlijke bekering (vgl. 1 Kor.10)! Er komt een geestelijke vernieuwing die geheel Israël als volk zal raken. Dat is een verrassing van de eerste orde. Want je zou denken

23 M.J. Paul, ‘Enige bijbels-theologische aandachtspunten bij de Handreiking’ in *Israël, volk land en staat, terugblik en perspectief*, Zoetermeer 2005, pag. 139

24 Vgl. E.F. Vergunst, *Huisgenoten Gods*, p.58v.

er komt niets meer van terecht. Maar zie: “de genadegaven en de roeping van God zijn onberouwelijk” (vs. 29).
Vanuit het geheel van de Schrift mogen we stellen, dat die bekering een innerlijke verandering betekent. Het herstel van Israël kan alleen plaats vinden op de wijze van vernieuwing van het hart; door het herkennen en erkennen van Jezus Christus, de eeuwige Zoon van David, de Messias Israëls.

Geheimenis*
Hoe dat in zijn werk zal gaan en wanneer is het ‘geheim(enis)’ van God. In de loop van de tijd zijn hier allerlei speculaties over gedaan. Het is echter een zaak van geloof, dat niet rekent, maar verwacht. Op Gods tijd wordt de laatste verborgenheid volkomen geopenbaard. Wij laten deze ‘onmogelijke mogelijkheid’ in Gods hand. Door Zijn Geest zal het geschieden (Zach.4:6). Dan zal de verharding van Israël eindigen. Israël zal de Heere tot een volk zijn en Hij zal hun tot een God zijn. Dan zullen de heidenen weten Wie de God van Israël is, Die Zijn volk heiligt (Ezech.37:27,28).
Hij zal in het laatste der dagen de ogen van de kinderen Israëls openen voor de schoonheid van Jezus. Het deksel dat op hun hart ligt bij het lezen van het Oude Testament, waarin hun de woorden Gods zijn toevertrouwd, zal weggenomen worden (2 Kor.3:14-16, Rom.3:2; 11:25) en zij zullen Hem aanschouwen, die zij doorstoken hebben (Zach.12:10;13:1). Dit gebeuren zou plaats kunnen hebben vlak voor de wederkomst van Christus. Het zal in elk geval een dag van grote blijdschap zijn. De Verlosser zal uit Sion komen en zal alle goddeloosheden van Jakob afwenden (Rom. 11:26). De ‘oudste zoon’ komt binnen en viert het feest met de jongste in herstelde gemeenschap met de Vader. De jood doet zijn naam weer eer aan: hij wordt weer ‘God-lover’ in de diepste zin van het woord!

Zending en Israël.
Met het oog op bovenstaande is het niet juist Israël als object van zending te zien. Israël heeft, -als subject- een eigen plaats in Gods missio in deze wereld. Deze ‘eigen plaats’ is het geheimenis van God, waar Paulus in Romeinen 11 over schrijft. We spreken daarom van ‘ontmoeting met Israël’ en niet van zending. In deze ontmoeting zal deze missio ter sprake komen. “Dat betekent”, en ik citeer nu uit het Visiedocument van CIS- “dat de kerk niet de taak heeft om het Joodse volk op dezelfde manier als andere volken het woord van God te brengen. Aan het Joodse volk zijn immers de woorden Gods toevertrouwd”. Dr. M.C. Mulder heeft hier in een tweetal artikelen, verschenen in de Waarheidvriend, Wekelijkse uitgave van de Gereformeerde Bond, twee zeer verhelderende dingen over geschreven[25]. Ik onderschrijf wat hij aan het begin van het tweede artikel verwoordt: “Gods zending begint bij God en eindigt bij God. In die beweging wordt de kerk meegenomen, uiteindelijk is dat het werk van God zelf. In die beweging staat de kerk naast Israël en weet de kerk zich met Israël verbonden in dezelfde opdracht, vanuit dezelfde bron”. Dat deze ontmoeting met Israël niet betekent dat er een vrijblijvende relatie zou bestaan tussen de kerk en het Joodse volk moge duidelijk zijn. Hiermee is de gedachte van de twee wegen afgewezen. In de ontmoeting zal immers de unieke plaats van de Messias Jezus aan het licht komen. Hij is de enige weg tot de Vader, ook voor zijn eigen volk. Hierbij gaat het over het scherp van de snede, want ook voor Israël kan deze ontmoeting niet vrijblijvend zijn. In deze ontmoeting is het echter van belang dat wij onze plaats weten: Israël was er eerder dan de kerk.

25 M.C. Mulder, Zending en Israël, *Waarheidsvriend* 2 en 10 mei 2013,

“Wil jij ons een beetje de weg wijzen?” zo vragen de leden van de zendingsberaadsgroep in de PKN, Jaap Breevelt en Philip Quarels van Ufford, in een briefstijl aan ds. Karel Deurlo (Amsterdam) in september 2009. “We zijn wat in verwarring geraakt. Hoewel we lang direct bij de zending van de kerk, de PKN, betrokken waren, vragen we ons steeds meer af of we wel het juiste spoor volgen; of we Gods zending van onze kerk, de PKN, goed verstaan”. Van Deurlo’s antwoord geeft veel stof tot nadenken. In de kern komt het hierop neer: de zending vindt zijn oorsprong in de barmhartigheid van God. Deze barmhartigheid strekt zich uit naar Israël, zijn volk. Ook Jezus zag uitsluitend dat concrete volk voor zich. Zijn zending geldt uitsluitend de verloren schapen van Israël (Mat. 15: 24. Vgl. Mat. 9: 36,37). Van Deurlo schrijft in dit verband en ik val hem daarin bij: “Heel Jezus woord en werk is uitsluitend op Israël gericht, tot aan Pasen. Dan (met Pinksteren, A.V.) blijkt diezelfde concrete concentratie op Israël tegelijk de concentratie op de volken te zijn, in dezelfde concreetheid en intensiteit. Juist in de zending leren we af onszelf in Nederland of waar ook als uitstralend centrum te zien; we mogen in de ‘marge’ meespreken over het evangelie. Israël blijkt één voor ällen te zijn. En allen, de gojiem, de wereldnaties met al hun mensen, mogen dan ook onderling iets aan elkaar doorgeven of voor elkaar doen: ‘zending’ en ‘werelddiaconaat’ zijn één in wat Israël ontvangt, en betrokken in het gehéél op grond van Jezus’ innerlijke ontferming. Alleen daardoor weten we in de kerk wie we zijn, in alle gebrokenheid” (p. 40,41)
In Psalm 67 wordt aan deze volgorde die principieel blijkt te zijn -eerst Israël en dan samen met Israël ook de volken- op treffende wijze uitdrukking gegeven:
“God zij ons genadig en zegene ons;
Hij doe Zijn aangezicht over ons lichten.
Dan zal men op de aarde Uw weg kennen,
onder alle heidenvolken (naties) Uw heil”.
In dezelfde trant schrijft ook dr. H. Vreekamp, de voormalige secretaris van de ‘Raad voor Kerk en Israël’ (thans Protestantse Raad voor Kerk en Israël). Hij noemt het gesprek met Israël “het scharnier van het apostolaat”.[26] “Gezonden in de wereld kan de kerk zich slechts weten in en vanuit haar ontmoeting met het Joodse volk. Zij leest in het licht van het Evangelie het Oude Testament voor aan de volken”, zo merkt Vreekamp op. Hij citeert in dit verband Prof. Van Ruler, die het Oude Testament als de eigenlijke Bijbel zag. Uit dien hoofde pleitte de voormalige secretaris van de ‘Raad voor Kerk en Israël’ voor een aanpassing van het logo van de GZB, waarin Jeruzalem als middelpunt en vertrekpunt van de Missio Dei ontbreekt.

Kerkorde
In de Israëlpassages in opeenvolgende uitgaven van de kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk valt een proces van nadere bijstelling op als het gaat over de verhouding ‘zending (apostolaat) en Israël. In de kerkorde van 1951 valt de ‘Israëlpassage’ onder het apostolaat[27]. Het apostolaat komt hier dus duidelijk op vanuit het middelpunt van de wereld:

---

26 Kontekstueel 15e Jaargang nr. 6, juli 2001, pag. 9. Meer gedocumenteerde informatie hierover is te lezen in een artikel van Dr. Vreekamp, Israël en de kerk, verschenen in *Kerk en Theologie* - april 2003.

27 Kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk, 1951, artikel **VIII. Van het apostolaat der Kerk.**
1. *Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap gesteld in de wereld om Gods beloften en geboden voor alle mensen en machten te betuigen, vervult de Kerk, in de verwachting van het Koninkrijk Gods, haar apostolische opdracht in het bijzonder door haar gesprek met Israël, door het werk der zending, door de verbreiding van het Evangelie en de voortdurende arbeid aan de kerstening van het volksleven in de zin der Reformatie.*
2. *De Kerk richt zich in het gesprek met Israël tot de synagoge en tot allen, die bij het uitverkoren volk behoren, om hun uit de Heilige Schrift te betuigen, dat Jezus de Christus is.*

Jeruzalem, Israël. De zaligheid is uit de Joden! Dit is in de opeenvolgende uitgaven van deze kerkorde het uitgangspunt gebleven, maar daar is een aspect bij gekomen.[28]In de nota Getuigend leerlingschap benadrukt Dr. Gerssen dat de verwachting van het Koninkrijk van God niet exclusief het kenmerk is van de kerk, maar dat het gaat om "het delen (cursief, A.V.) in de in Israël gewekte verwachting van dat Koninkrijk". Bijbels gezegd: Op grond van wat de apostel Paulus schrijft in Romeinen 11 weet de kerk zich een wilde olijftak, die van Hogerhand is ingeënt in de oude olijfstam en zo deelt in de verachting van die stam die Israël heet[29].
Helaas is er in de kerkorde van de PKN geen apart artikel over het apostolaat in relatie met Israël. Wel lezen we daarover in twee opvolgende paragrafen in het artikel over de kerk (artikel I):
(7)De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël.
Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.

(8)Gezonden in de wereld en geroepen tot de bediening van de verzoening, getuigt de kerk in verkondiging en dienst aan alle mensen en aan alle volken van het heil in Jezus Christus[30].
Dat die 'die onopgeefbare verbondenheid' waar deze kerkorde over spreekt, onder druk staat heb ik in het begin van mijn bijdrage reeds gememoreerd.[31]

Landbelofte
Een heikel punt is de landbelofte. Al te gemakkelijk is door 'Israëlvrienden' en ook door mensen in Israël zelf het 'beloofde land' (Kanaän) als een vanzelfsprekend bezit beschouwd. In het Oude Testament komen wij herhaaldelijk tegen dat die belofte conditioneel is. Israël kan het land kwijtraken als het niet gehoorzaam leeft naar Gods geboden. Ongehoorzaamheid leidt tot de dood of zelfs 'uitspuwing door het land', schrijft dr. C.J.

---

28 Zie hiervoor o.a. **Hervormde Kerkorde van 2001:**
1. *Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap gesteld in de wereld om Gods beloften en geboden voor alle mensen en machten te betuigen, vervult de Kerk, delend in de aan Israël geschonken verwachting van het Koninkrijk Gods haar apostolische opdracht in het bijzonder in het gesprek met Israël, door het werk der zending, door de verbreiding van het Evangelie en de voortdurende arbeid der kerstening van het volksleven in de zin der Reformatie.*
2. *De kerk zoekt het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende het Koninkrijk Gods en het getuigenis dat Jezus de Christus is.*

29 De weergave van de relatie met Israël in de kerkorde van de PKN is duidelijk een compromis tussen de bewoordingen van de oude Hervormde Kerkorde (2001) en de Gereformeerde Kerkorde van 2003.

30 Opvallend is wat de Christelijk gereformeerde Kerken hierover in hun kerkorde zeggen in Artikel 21 (2006) over Evangelisatie, Evangelieverkondiging onder Israël en Buitenlandse Zending:
"De kerken zullen zich met de verkondiging van het Evangelie richten tot hen die van het Evangelie vervreemd zijn alsmede tot Israël en de volken die nog niet voor het christelijk geloof zijn gewonnen. De bepalingen hierover worden door de generale synode vastgesteld.

31 Zie ook manifest "*Onopgeefbaar verbonden*" ondersteund door de hoofdbesturen van de Gereformeerde Bond (GB), het Confessioneel Gereformeerd Beraad (CGB), en het Evangelisch Werkverband (EW) overhandigd aan het moderamen van de synode van de Protestantse Kerk in Nederland (sepember 2011; verslag RD 06-09-2011). Een van de opstellers van het manifest, Dr. ir. J. van der Graaf, tekende hierbij wel aan dat 'Onopgeefbare verbondenheid met Israël' niet inhoudt dat Israël geen recht hoeft te doen aan het Palestijnse volk.

Rodenburg[32]. We moeten voorzichtig zijn met verzelfstandiging van uitdrukkingen als 'Heilig(e) Land'. Het land is en blijft een genadegeschenk van God en is als zodanig niet minder maar ook niet meer dan een teken van Gods verkiezing en concretisering van het heil. Heiligheid is geen bezit, heiligheid kan slechts worden nagestreefd (vgl. o.a. Jeremia 2:7)[33].
Echter M. J. Paul wijst er in zijn eerder genoemde publicatie mijns inziens terecht op dat de landbelofte aan Abraham 'een onlosmakelijk (cursief A.V.) aspect is van de verkiezing van Israël'[34]. Daarmee lijkt hij in dit opzicht iets verder te gaan dan de stelling, dat het land een téken is van de verkiezing van Israël. Als onderbouwing van deze gedachte, die naar mijn mening cruciaal is in de huidige discussie met betrekking tot het land Israël ('Palestina'), wijst Paul op enkele Schriftgedeelten uit het Nieuwe Testament (Luk. 21:24; Matteüs 2:19-21;5:5;10:5-6 en Handelingen 1:8), waaruit je zou kunnen opmaken dat het land een blijvende betekenis heeft. De verdrijving of verstrooiing van Israël is zo gezien een tijdelijke zaak.

Staat Israël
Van belang in dezen is dat wij onderscheid maken tussen 'het land' als een bijbels-theologisch geladen begrip en 'de staat' als politieke aanduiding. Dat bij een volk met een land ook een staat hoort, hebben de leden van de Nationale Raad van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, op 29 november 1947 in vergadering bijeen, goed begrepen. Ook hebben zij toen het zogenaamde Palestijnse vraagstuk proberen op te lossen met de formulering van een plan voor de verdeling van Palestina in een joodse en een Arabische staat. Dit plan is destijds door de joden aanvaard, maar door de Arabische leiders verworpen[35]. Het is van groot belang dit ons te blijven realiseren. Vanzelfsprekend heeft ook het Palestijnse volk, hoe dat ook gedefinieerd wordt, recht op een plaats (land) om in vrede te wonen. Maar dan moet men niet Israël een volkenrechtelijk toegewezen stuk land ontzeggen. In een artikel 'Het land, dat Ik u wijzen zal' zegt dr. S. Gerssen het zo- en ik citeer met instemming- : "We zeggen wel dat de landbelofte geworteld is in de trouw van God jegens Zijn volk. We zeggen niet, dat daarmee aan de staat Israël en zijn politiek een Goddelijk aureool is toegekend. Daarvoor is het begrip 'het beloofde land' veel te kritisch geladen."[36]
Of ook aan het aardse Jeruzalem daarin een speciale rol moet worden toegekend en zo ja welke, is voor zover ik kan zien, niet zonder meer uit het Nieuwe Testament af te leiden. Wel heeft Jeruzalem evenals het land, een speciale betekenis in de heilsgeschiedenis. Het religieus zionisme ziet in Jeruzalem de stad, als symbool van het land, waar de volken in vrede zullen wonen in de toekomst van de Messias.[37]

---

32 Leviticus 18:25,29 en 20:22. Zie ook de bijdrage van C.J. Rodenburg in *Wees Heilig, Joden en christenen luisteren naar Leviticus* 19, Zoetermeer 2009, pag. 68-85. Hij concludeert op grond van onderzoek van verscheidene visies die er ook in de Joodse traditie hieromtrent bestaan: "We moeten vaststellen dat dé Joodse visie op de heiligheid van het land niet bestaat en dat deze al helemaal niet in enkele zinnen kan worden geschetst. Als dat toch gebeurt, in positieve of negatieve zin, dan zegt dat waarschijnlijk meer over de agenda van spreker of schrijver, dan over het Jodendom zelf" (p. 85.)

33 *"Ultimately: nothing is holy in the world* (…) only the name of God is holy (…) and every sanctity stems from a commandment of the Creator", Y. Leibowitz, *Zeven jaren gesprekken over de parasja van de week*, z.p. 2004 (Hebreeuws), 507, geciteerd door J.C. Rodenburg *a.w.* p. 83

34 M.J. Paul, a.w., p. 130

35 Ibidem, p. 91

36 S. Gerssen in *Zicht op Israel*, deel 1, 1983, p. 89.

37 Vgl. J. van der Graaf in *Israel, vraag en teken*, 2e druk, z.j., "Israël, land, volk, staat", p. 88. Zie ook S. Gerssen, *Modern zionisme en christelijke theologie*, Kampen, 1978.

Concluderend stel ik: apodictische uitspraken, zowel met betrekking tot de staat Israël -met zijn grenzen -, als tot de hoofdstad daarvan, moeten naar mijn mening in de theologische doordenking van de plaats van Israël in de Bijbel en de tijd daarna, vermeden worden.[38]

Reformatorische stemmen

Hoewel de gedachte dat God Zijn „oude bondsvolk", de Joden, om hun eigen schuld heeft verstoten de eeuwen door eigenlijk gemeengoed is geweest in de christelijke kerk, zijn er altijd mensen -puriteinen, nadere reformatoren, 'gewone' gemeenteleden- geweest die dit niet geloofden. In zijn proefschrift "Gans Israël" (2006) geeft de hervormde (emeritus) predikant dr. M. Van Campen daar sprekende voorbeelden van.

In een artikel uitgegeven in de serie Verkenning en bezinning, reeks geschriften over de verhouding van de kerk en het Joodse volk, wordt door Dr. T. Brienen, een helder overzicht geven van de 'pro- en contra stemmen' en alles wat daar tussen ligt[39]. Hij onderscheidt de chiliastische visie (J. Koelman, W à Brakel en Th. Van de Groe), de polemische visie (J. Hoornbeek) en de irenische visie (Hellenbroek). Laatstgenoemde stond open om ook in dit opzicht te luisteren naar de Bijbel, te leren van joodse exegeten.

Over het verschil tussen Luther en Calvijn merkt dr. J. B. G. (Hans) Jansen, die in 1981 het –geruchtmakende- boek "Theologie na Auschwitz" publiceerde, op: „Een aantal van Luthers geschriften was sterk anti-Joods. Calvijn moest daar niets van hebben. Hij zag de kerk wel als het nieuwe Israël, maar zei tegelijkertijd: Wij mogen het Joodse volk wel eindeloos dankbaar zijn voor wat wij van hem hebben ontvangen".

Tenslotte*

Graag besluit ik mijn bijdrage met een woord van Dr. Michel Mulder, directeur van Centrum voor Israëlstudies, opgetekend in gesprek met dr. Paas sr.: Gods blijvende trouw aan dit volk, met alle verwondering, verbazing en verwachting die daar achter zit, is altijd het uitgangspunt van het Centrum voor Israëlstudies geweest.

Aalt Visser, oktober 2013

Aalt Visser is sinds 1978 predikant, van 1978-2004 in de Nederlandse Hervormde Kerk en sinds 2004 in de Protestantse Kerk van Nederland. Hij diende 5 gemeenten voordat hij vanaf 2007 zendingspredikant werd, uitgezonden door Gereformeerde Zendings Bond naar Zimbabwe (docent bijbelse vakken aan het Murray Theological College). Momenteel is hij als predikant voor beperkte werktijd werkzaam in de hervormde gemeente Garderen en Bussum. Vanaf december 2012 is hij voorzitter van het Centrum voor Israëlstudies.

---

38 Vgl. C.J. Roodenburg in *Meervoudig verbonden. Nieuwe perspectieven op vragen rond kerk, Israël en Palestijnen, Zoetermeer, 2012.* In 'enkele kanttekeningen' tijdens de presentatie van deze uitgave op 1 november in de Thomaskerk te Amsterdam merkte dr. ir. J. van der Graaf op: "Israël valt naar mijn oordeel op grond van de Thora in hoge mate aan te spreken op recht en gerechtigheid jegens de Palestijnen. En de kerk zal opkomen voor dat bijbelse recht, waar dan ook. Dat geldt toch echter voor veel plekken op de wereld?" Hij vroeg zich echter af met betrekking tot de titel van de onderhavige publicatie: "ligt de verbondenheid met het Palestijnse volk op hetzelfde vlak als 'de onopgeefbare verbondenheid' van de kerk met Israël? De titel van de bundel acht ik dan ook verhullend. Meervoudig verbonden? Moet dat niet zijn 'ongelijksoortig verbonden'*?"*

39 T. Brienen, De Nadere Reformatie en het Jodendom, *in Verkenning en Bezinning*, 14e jaargang, nr. 1 juni 1980.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Een mijlpaal voor Yachad

Slotwoord door Henk Hoksbergen

Onze organisatie heeft met deze bijeenkomst in zekere zin een mijlpaal bereikt. In heel wat plaatsen in het land zijn al lokale bijeenkomsten gehouden.
Nu hebben we vandaag voor het eerst een landelijke conferentie gehad. Met een voortreffelijke opkomst, waardevolle inleidingen en goede besprekingen. En misschien wel net zo belangrijk: het was goed om elkaar als belangstellenden van en betrokkenen bij het werk van Yachad hier in Kampen te ontmoeten.

Zo aan het eind van deze dag en ter afsluiting daarvan noem ik een paar punten.

In de eerste plaats is dit een mijlpaal, en een mijlpaal vraagt altijd om een vervolg. Je bent onderweg, je moet verder. In dat besef zijn we vandaag bij elkaar. Terwijl we vandaag genieten van een mooie conferentie en een goede opkomst, zijn we ons tegelijk bewust van het braakliggende terrein dat voor ons ligt.
Telkens wanneer ik in een bepaalde plaats kom om wat te vertellen over het werk van Yachad, valt me op dat we nog altijd aan het begin staan.
Aan het begin van een traject dat moet leiden tot een veel groter bewustzijn van de band tussen kerk en Israël. dat is immers één van onze beide doelstellingen: bewustwording onder het vrijgemaakte kerkvolk van onze bijzondere relatie met Israël.

In de tweede plaats beseffen we telkens weer dat binnen de vrijgemaakte kerken globaal twee stromingen op elkaar botsen. Historisch gesproken: de stroming die voortkomt uit de Afscheiding en de stroming die voortkomt uit de Doleantie. Beide zijn goed vertegenwoordigd in de vrijgemaakte kerken.
Vanouds hadden de meer bevindelijke mannen van de Afscheiding nadrukkelijk oog voor de

bijzondere positie van het Joodse volk. Dat verklaart waarom binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken als voorzetting van de Afgescheidenen dat accent sterk is en er in die kerken minder discussie is dan tussen erfgenamen van afgescheidenen en dolerenden in de vrijgemaakte kerken. Dat maakt het niet moeilijk te voorspellen dat ook vanuit dat oogpunt in de vrijgemaakte kerken nog een lange weg te gaan is.

In de derde plaats was het vandaag niet voor niets dat we sprekers hadden met verschillende kerkelijke achtergronden. Yachad is een vrijgemaakte organisatie die als één van de doelstellingen heeft de bewustwording onder het vrijgemaakte kerkvolk. De andere doelstelling is een eigen presentie in Israël om tot nader gesprek met en getuigenis aan het Joodse volk te komen.
En dat zullen we graag samen met anderen doen, die op dezelfde golflengte werken. Daarom zijn er diverse contacten gelegd, bijvoorbeeld met christelijk-gereformeerde deputaten en met het Centrum voor Israël Studies (CIS). Het gesprek met en het getuigenis aan Israël is niet een kerkgebonden onderneming. Dat we dat graag samen met anderen doen, mocht vandaag zichtbaar worden.

Graag wil ik u allen hartelijk danken voor uw aanwezigheid. Dat u in groten getale hier naartoe gekomen bent, is voor ons een bemoediging. In het bijzonder dank ik alle sprekers, die met hun bijdrage mede gezorgd hebben voor het welslagen van deze dag.

Kampen, 4 oktober 2013
Henk Hoksbergen

Henk Hoksbergen (1955) journalist en redacteur bij het Nederlands Dagblad tot 2001 toen hij bevestigd werd als predikant van de GKv Spakenburg-Zuid. 2010-2012 voorzitter Dagelijks Bestuur Yachad, vanaf 2012 voorzitter Raad van Toezicht en Advies Yachad.

Oktober 2013
Werkveld Nederland / PR

yachad **ONDERSTEUNING VOOR EVANGELIEVERKONDIGING AAN HET JOODSE VOLK**
DOTTERBLOEM 6, 8043 NA ZWOLLE – WWW.YACHAD.NL

Deze brochure is een uitgave van Yachad.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.